Դ. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1095 — ՇԱԲԱԹ 29 ՕԳՈՍՏՈՍ 1887 — (Ն. Տ.) 10 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1887 — 22 ԶԻԼՀԻՃՃԷ 1304

20 ՓԱՐԱ. (ՄԻՆՉՈՐ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆ)

ՆԱՄԱԿ ԿԱՄ ՈՐ ԵՒ ԻՆՉ ԳՐՈՒԹԻՒՆ ՊԷՏՔ Է ԱՌՆԵԼ. ԱՌ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐԱԳԻՐ Գալաթիա, Նորատունկեան-խան

Direction du journal AREVELK
Noradounghian Han, Galata
CONSTANTINOPLE

ԱՐԵՒԵԼՔ
ՕՐԱԳԻՐ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

20 ՓԱՐԱ. (ՄԻՆՉՈՐ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պոլսոյ համար Տարեկան դահկեան արծաթ	160
» » Վեցամսեայ » »	80
» » Յեռամսեայ » »	40
Գաւառաց » եւ օտարական Թղթատարով տարեկան » »	240
Գաւառաց համար եւ օտարական Թղթատարով վեցամսեայ » »	120
Օտար երկիրներ, տարեկան Քրանք	56
» » վեցամսեայ »	28

Դուրս ցրկուած լրագրաց ծանօթ ծախքը Տնօրէնութեան վրայ է. Խմբագրութեանս դրկուած նամակ կամ գրութիւն եւ յօդուածներ։

Les annonces sont reçues à l'Eastern Agency place Karakeuy Deirmen Han Constantinople

Կ. ՊՈԼԻՍ, 29 ՕԳՈՍՏՈՍ, 1887

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԻԶՄԻՐԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԻՆ ԱՐԱԲՔ

Լրագրիս երեկուան թուոմը հրատարակեր ենք Իզմիրի երեք հարիւրի չափ ազգայիններուն բողոքի հանրագրութիւնն իւրեանց առաջնորդին դէմ։

Բազմաթիւ, բազմական և բաւական ալ ծանր ամբաստանութիւնը կը պարունակէ սոյն բողոքագիրը, որ անշուշտ պիտի դրաւէ կեդրոնական Վարչութեան ուշադրութիւնն։

Այդ ամբաստանութեանց չէ թէ ամբողջութիւնն այլ մէկ մասն անգամ եթէ ստոյգ լինի, բաւական է, բաւականէն աւելի է՝ առաջնորդի մը պաշտօնավարութիւնն յոյժ քննադատելի երեւցնելու համար։

Եւ հանրագրութեան հարիւրաւոր ստորագրողացն անկ է ապացուցանել այդ ամբաստանութիւնները։

Այսչափ բազմաթիւ իզմիրցիներ իւր առաջնորդական պաշտօնավարութենէն դժգոհացնելու համար Իզմիրի առաջնորդն իրօք քննադատելի արարքներ գործած պէտք է լինի։

Այս արարքներուն մէջ կան որոնք յատուկ են Իզմիրի։ Տեղական բնութիւն մ'ունին։ Անոնց մասին ճշմարտութիւնն երեւան հանել և հարկաւոր տնօրինութիւնը ընել կը վերաբերի կեդր. Վարչութեան։ Բայց հանրագրութեան մէջ կան գանգատներ ալ որոնք հանրական բնութիւն մը ունին։ Դոցա վրայ ամէն Հայ կարէ կարծիք ունենալ և դատողութիւն մ'ընել։

Այս հանրական գանգատներուն մէջ են՝ Իզմիրի առաջնորդին Ս. Էջմիածնի Հայրապետութեան եւ Կ. Պոլսի Պատրիարքութեանը դէմ բռնած ըմբոստ և անվայել ընթացքին վերաբերող ծանրակշիռ գանգատներն, որոնք ապաքէն ամէն Հայու բերանին մէջ են այսօրուան օրս։

Ամէնէն աբեղա մը որու անունն անգամ տալու պատիւը չպիտի ընէինք իրեն՝ Իզմիրի առաջնորդին ձեռքը գործիք եղած է, թէ Ամենայն Հայոց Հայրապետութիւնն անարգելու և թէ Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութեան դէմ ապստամբութեան դրօշը պարզելու համար։

Շահպաղեան կոչուող այդ ըմբոստ վարդապետն լիքը հրատարակութիւն մը կ'ընէ Ամենայն Հայոց ընդունած և իւրեանց ընդունելութեամբն հաստատած Կաթողիկոսին վրայօք։ Կեդրոնական Վարչութիւնն, որ Սահմանադրութեամբ պարտաւորութիւն ունի նախանձախնդիր լինելու Եկեղեցւոյ միութեան, արժանապատուութեան և կարգապահութեան, ի Պոլիս կը կոչէ յիշեալ վարդապետն Մանիսայէն, բացատրութիւն պահանջելու համար։

Մը անկողմնակալ անձ չընդունիր թէ Պատրիարքարանը կատարեալ իրաւունք ունէր Պոլիս կանչելու Մանիսայի քարոզիչը, բացատրութիւն առնելու համար այնպիսի գործի մը համար որ բռնադակ Եկեղեցւոյն և Ազգին արժանապատուութեանը կը դպչի։

Փոխանակ ուղղակի Պոլիս կանչելու կամ աշխարհային իշխանութեան ձեռամբ բերել տալու Շահպաղլեանը, Կեդր. Վարչութիւնը փափուկ օրինասիրութեամբ կը վարուի, գրելով Իզմիրի առաջնորդին որ իւր թեմին մէջը գտնուող այդ վարդապետը Պոլիս ղրկէ։

Ի՞նչ կը մնար ընել Իզմիրի Առաջնորդին։

—Շահպաղլեանին հաղորդել Պատրիարքին հրամանն և պատուիրել որ Պոլիս երթալով երսէ խնդրուած բացատրութիւնները տալ Պատկ. Կեդր. Վարչութեան։ Մնաց որ այդ չնորհունակ վարդապետն ալ, ինքն իրեն վրայ լեսպէս վստահ, ամէն յօժարութիւն կը ցուցնէր Պոլիս գալով ինքզինքն արդարացնելու։

Բայց ի՞նչ կ'ընէ Իզմիրի օրինասէր, արդարասէր և խղճամիտ առաջնորդը։

—Հասկնալով թէ երբ հոս գայ Շահպաղլեան անկարող պիտի լինի Պատրիարքին և կրօնական իշխանութեան առջեւ ինքզինքն արդարացնել, և հետեւաբար ալ պարտուպատիժ պատիժը պիտի կրէ յօրինակ այլոց, իւր եպիսկոպոսական վեղարին հովանւոյն տակ դէշ ադէկ կ'պատսպարէ զայն, և յայտարարելով թէ չէզոք պիտի մնայ կաթողիկոսական խնդրին մէջ, ընդհակառակն՝ իւր ընթացքովը կը պաշտպանէ Շահպաղլեանին անվայել հրատարակութիւնն Ազգիս Հայրապետին դէմ։

Իզմիրի առաջնորդը չգործադրեր Կեդր. Վարչութեան հրամանն, այլ կը քննէ և կը քննադատէ զայն։ Ըստ այսմ, եթէ Պատրիարքարանը դատառները պաշտօն վարող մ'և է անոնց եկեղեցականի մը Պոլիս գալն և խնդրի մը վրայ բացատրութիւն տալն հրաւայէ, թեմական առաջնորդը չպիտի գործադրէ հրամանն, այլ «Նայիմ Պատրիարքարանն իրաւունք ունի՞ մի այս մարդն Պոլիս կանչելու։ պիտի ըսէ, և պիտի սկսի երկար բարակ ԷՐԵՒԵՒ ընել զՊատրիարքն ու զՊատրիարքարանն։

Գէշ դրութիւն չէ այս։

Եւ Իզմիրի առաջնորդն ի՞նչ ըսելով չգործադրեր Կեդր. Վարչութեան հրամանը։

—Կ'ըսէ թէ այդ հրամանն արդարութեան հակառակ է. որովհետե՞ւ... որովհետեւ կը դատապարտէ զՇահպաղլեանն առանց լսելու զայն։

Բայց ո՞վ կրնայ թէ Շահպաղլեանը Պոլիս կանչել՝ զինք առանց լսելու դատապարտել է։ Նա Պոլիս կը կանչուի ճշդիւ այն նպատակով որ լսուի եւ ինքզինքն արդարացնէ։

Իզմիրի առաջնորդն ի՞նչ պիտի ըսէր եթէ Պատրիարքարանն, առանց Պոլիս կանչելու զՇահպաղլեան, կարգադրուի հրատարակէր զնա։

—Իզմիրի առաջնորդը կ'առարկէ ապա թէ իւր թեմականն եղող եկեղեցականը Պոլիս կ'կանչուի առանց իրեն՝ առաջնորդին՝ ըսելու թէ ինչո՞ւ համար կ'կանչուի։

Բայց հոս չէ թէ օրինաւորութիւնն այլ ճշմարտութիւնը կը խեղաթիւրուի. զի Պատրիարքարանն առաջին օրէն իմացուցած էր թէ Շահպաղլեան Պոլիս կ'կանչուի՝ Էջմիածնայ Վեհ. Կաթողիկոսին դէմ գրած անվայել յօդուածին համար։ Ուրեմն, Իզմիրի առաջնորդը գիտէր թէ ի՞նչ բանի համար Պոլիս կ'կանչուէր Շահպաղլեան։ Եւ բանի որ ինքն ալ կ'ըսէր թէ կ'ուզէ չէզոք մնայ այս խնդրոյս մէջ, —երանի՞ թէ չէզոք մնար,— իրեն անկ էր թողուլ Շահպաղլեանին գալ Պոլիս, փոխանակ ձեռքի տակէ զայն յ'ըմբոստութիւն գրգռելու։

Ի վերջոյ, Իզմիրի առաջնորդը, Շահպաղլեանն Պոլիս չղրկելու համար, կ'առարկէ թէ նորա ներկայութիւնն յոյժ օգտակար է Մանիսայի ժողովրդեան։

—Եւ իրաւ, ա՛ինչափ օգտակար է որ այդ չնորհունակ եկեղեցականին երեսէն ամիսներէ ի վեր Մանիսացիք կուսակցութեանց բաժնուած իրարու դուրս կ'պատռեն, քահանաներ կը ծեծեն, կը վերաւորեն և մեռցնելու սատիճան յառաջ կ'երթան, և գայթակղութեան տեսարաններ կը պարզեն բոլոր աշխարհի առջեւ, եկեղեցւոյ սրբավայրերն անլուր սրբապղծութեանց ասպարէզ ընելով։ Իզմիրի առաջնորդն իրօք շատ եղական հասկցողութիւն մ'ունի եկեղեցականներու օգտակարութեան տեսակին վրայ։

Այլ թողունք զասնը։ Այն օրն որ Շահպաղլեան այնպիսի գործ մը կ'ընէ որ բոլոր Ազգին և եկեղեցւոյն համար վնասաբեր կը դառնուի, յայտնի է թէ Մանիսայի ժողովուրդն յոյսը պէտք է կորսէ այնպիսի եկեղեցականի մը հոգեւոր և կրթական ծառայութիւններէն, որչափ եւս անկշռելի, անգնահատելի և անփոխարինելի լինին անոնք։

Այսպէս, մոռնալ քննելով Իզմիրի առաջնորդին առարկութիւնները, կը տեսնենք թէ արդարութեան և օրինաւորութեան նշոյլն անգամ չեն կրեր։

Բայց ի՞նչ անհեթեթութիւն։ Հայաստանեայց Եկեղեցին և Հայաստանեայց Հայրապետութիւնը միթէ Մելքիսեդեկ կամ Կիրակոս Եպիսկոպոսի՞ մը համար եղած են։ Ազգն իւր երեսփոխական և եկեղեցական օրինաւոր ժողովներով օրինաւոր ու ստուար մեծամասնութեամբը ընդունած, հաստատած և նուիրագործած է Տ. Մակար Սրբազանին Կաթողիկոսութիւնն, և Հայաստանեայց հաղարաւոր եկեղեցիներուն մէջ որք ի սփիւռս աշխարհի՝ Տ. Մակար Կաթողիկոսին յիշատակութիւնն եղած է եւ կը լինի սկիզբէն ի վեր, առանց տեղ մը տրտունջ, բողոք մը լսուելու, և միթէ հինգ-վեց շահախնդիր կամ վրէժխնդիր գործիչներու բերնին կամ աննչան աբեղայի մը լրբենի լեզուագարութեա՞ն մնացեր է Ամենայն Հայոց ընդունած Կաթողիկոսն անարգել։

Ո՛չ ոք կրնայ բռնանալ Իզմիրի առաջնորդին խղճին վրայ։ Եթէ իւր խիղճը չեներեր իրեն որ եկեղեցւոյ Հայրապետ ճանչէ Մակար Կաթողիկոսն, ո՛չ ոք կրնայ զինք բռնադատել հակառակ համոզում մը ունենալու։

Բայց Իզմիրի առաջնորդը սոսկ անհատ մը չէ. պաշտօն մ'ունի. հօտ մ'ունի։ հանրային պատասխանատուութիւններ ունի, մինչ սոսկ անհատ մը միայն կրնայ գործել հետեւելով իւր խղճին միայն։ Թող հրաժարի առաջնորդութենէ, և յանձնամ կեդր. Վարչութիւնէ, և յանձնամ կեդր. Վարչութիւնը կարգապահութիւն չկրնար պահանջել իրմէ։ Թող հրաժարի եկեղեցականութենէն, և յանձնամ եկեղեցին հնազանդութիւն չկրնար պահանջել իրմէ։ Այն ատեն կրնայ ըստ իւր խղճին եկեղեցիին դուրս գործել։ Բայց քանի որ եկեղեցական է, չի կրնար Ազգին եւ եկեղեցւոյն ընդունած Հայրապետին պատիւն և իշխանութիւնն ոտքի տակ առնուլ։ Քանի որ Առաջնորդ մ'է, չի կրնար իւր կրեց խաղալիկ ընել կեդրոնական իշխանութիւնը։ Քանի որ հօտ մ'ունի, չի կրնար գայթակղեցնել զայն, անլուր բաւաձեւութիւններ մուծանելով Ս. Պատարագի մէջ։ Վերջապէս, քանի որ Պատրիարքի մը իրաւասութեան ենթարկեալ կը դտնուի, չի կրնար այդ Պատրիարքին իշխանութիւնն անգսնել, և ապստամբութեան չար օրինակ հանդիսանալ ուրիշ եկեղեցականներու, որք կրնան թելադրուիլ Իզմիրի առաջնորդին ընթացքին հետեւելու, առանց կարենալ խորը թափանցելու Իզմիրի առաջնորդը կամ նորա խորհրդականները չարժող անձուկ զգացմանց։

Ասոնք են աւասիկ Իզմիրի առաջնորդին արտասովոր ընթացքին և Շահպաղլեանի անախորժ խնդրոյն մեզ թելադրած մտածումները։ Մենք ցարդ զգուշացանք այս խնդիրին հրապարակային վիճաբանութեամբ աւելի դառնացնելէ։ Մենք մինչեւ վերջը յուսացինք թէ Իզմիրի առաջնորդը ուղղութեան պիտի գայ, յուսացինք թէ իւր սխալը ճանչնալով, եւս պիտի կենայ տգեղ ընթացքէ մը։ Մեր յոյսը դժբախտապէս ի դերեւ ելաւ։ Այժմ նոյն իսկ Իզմիրցիք կը չարժին։ Գերբապատութեան դէմ, եւ կը վախնանք թէ հետեւանքը տեղական չինթութիւններ պիտի լինին։ Շահպաղլեան Պոլիս պիտի գայ, եթէ ոչ ինքնին, ոստիկանական հսկողութեամբ։ Բարոյական իշխանութիւնը չափ մ'ունի։ Պատրիարքարանն, երբ չի կրնար բարոյական միջոցներով յարգել տալ իւր իշխանութիւնն, անշուշտ չի կրնար զգուշանալ նիւթական միջոցներու կիրառութենէն։ Բայց, Մանիսայի բարդուղին խնդրէն զատ, և Մանիսայի բարդուղին խնդրէն դեր ի վեր, Իզմիրի առաջնորդին խնդիրը կը մնայ։ Եւ մենք շատ կը ցաւինք որ, Իզմիրի մէջ չարունակէ իւր պաշտօնը թէ ոչ, Ն. Գերբապատութեան արարք պիտի թողուն բոլոր ազգին վրայ տխուր տպաւորութիւն մը, որ, դժբախտապէս, դիւրաւ կամ շուտով չպիտի չնչուի։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պուլկարիան խնդրոյն վրայ շաբթու մէջ առնուած լուրերն աւելի քան երբեք խառնաշփոթ վիճակի մէջ կը ցուցնեն գործը։ Մի կողմէ, Ռուսիոյ և Գերմանիոյ Կայսերաց տեսակցութեան խորհուրդն ի դերեւ կ'ելնէ, և կը ծանուցուի թէ Ռուսիա չպիտի չեղի իւր զգուշաւոր ընթացքէն, այլ պիտի թողու որ Պուլկարք իրենց եղին մէջ տատիպուին։—Պուլկարներուն ուղած բանը։ Միւս կողմէ, կը ծանուցուի թէ Գերմանիան Իչխան Ֆերտինանտ Իչխանն ի Սոֆիա պիտի վերադառնայ իւր տարարան ի Հունգարիա, եթէ այս մեկնումն պիտի նշանակէ Ն. Բարձրութեան հրաժարումը Պուլկարիոյ գահէն։ Որն է ճշմարիտն։ Մայր-Իչխանուհի՞ն պիտի դայ Պուլկարիա, թէ Իչխանը պիտի երթայ իւր մայր քով։ Պուլկարք իրենց եղի՞ն մէջ պիտի տապուին, թէ Ֆերտինանտ Իչխան պիտի հրաժարի, յուսահատելով որ Եւրոպա ազատչի թողուր Պուլկարները։ Բոլոր այս հակասական լրոց մէջ առայժմ սա ճշմարիտ կ'երեւի թէ Էրնսօֆ զօրավարը Պուլկարիա ղրկելու գաղափարը միահամուռ ընդունելութիւն չէ գտած Տէրութեանց կողմէ, և, հետեւապէս, յուսալի է որ դէպքերը շդահավիժին Պալքանաց կողմն և պուլկարական խնդիրը տսկաւ և հանդարտ քայլերով ընթանայ դէպ ի լուծում։

Մոսկովեան Վեդոմոսթի պարծանքը մէջ կը բերէ Ֆրանսայի տնտեսագէտի մը մոտերս հրատարակած մէկ յօդուածն, որով ռուս կառավարութեան երկտեսակ վիճակն անխախտելի ցոյց կը տրուէր։ Ռուս թերթն այս առթիւ կը հերքէ այն կարծիքը թէ պատերազմ մը աղետաբեր պիտի լինի Ռուսիոյ, կամ ի՛նանկութիւն պիտի առաջնորդէ զայն։

«Ռուսիա պատերազմի չի բաւեար բընեա, իւր այժմեան ընթացքը ըստ բաւականին կ'ապացուցանէ զայն։ Ի դերեւ պիտի ելնեն ամէն փորձեր որք լինին Ռուսիան չեղեցնելու համար իւր արդի զգուշաւոր ընթացքէն։ Ռուսիոյ զօրութիւնը բոլոր աշխարհ կը ճանչէ, և Ռուսիա գիտակցութիւն ունի իւր զօրութեան։ Խաղաղութիւնն ապահովեալ է այնու դի ամէն մարդ համոզուած է թէ պատերազմը նրաւ աղետալի պիտի լինի Ռուսերուն քան նոյա թշնամեաց։»

Կարնոյ անգլ. հիւպատոսը, տեղեկագրոյ մը մէջ զոր կ'ուղղէ ի Լոնտոն, այնպիսի հրապարիչ ոճով մը կը նկարագրէ Կարնոյ մէջ տիրող ածնութիւնն, որ անգլրագրիչ դիտել կուտան թէ իրենց հացն Եւրոպոյ մէջ վատկով չատ մը մարդիկ անշուշտ նախանձ պիտի զգան երթալ աշխարհի այդ կողմն հաստատուելու։ «Եզան «ամսոյ մէջին գինն է լիպրան 10 սանտիմ, «և ոչխարի մսին լիպրան 22½ սանտիմ։ «Ոչինչ գնով կարելի է ընտիր ճաշ մ'ընել։ «Լաւագոյն հացին լիպրան 3 սանտիմ է քաղաքին մէջ իսկ, և ասկէ ալ պակաս՝ ներսերը։ Թարմ հաւկիթին 100 հատն 30 սանտիմն է։ Հետեւապէս, հաւերն «ուվարտակներն ալ յոյժ ագան են։ Հրապարակին վրայ ուրիշ բերքեր նմանապէս «ագան են։ Օտար երկիրներէ բերուած «վաճառաց արժէքն ևս յոյժ կոտորած «է։ Շաքարին լիպրան 30 սանտիմ է այժմ։ «Բայց տնտեսագէտ Հայք ո՛չ ևս կը շատանան ալարտին միւս մասանց համար կաթնտու կովի դերը կատարելով։ Կը հանիսան «թէ շատ մը վաճառքներ իրենք չինելու «և իրենց պիտոյքը գտնելու համար «ապէնք եղած ունին, և ահա սոյն գիւտիս «վրայ սկսած են չինել հաւալի և թարմնակներ։ Կոտաւէ և բուրդէ բանուած վաճառքներու ներածումը նուազած է մեծապէս։ «Կարծես թէ Հայք արդէն լի ու լիր կը գտնեն այս կարգի վաճառաց մասին իրենց պէտքը։» Հիւպատոսն տեղեկագրին մէկ մասը միայն անհաճոյ ծանութիւն մը կուտայ, զի կ'նշանակէ «դրամին հեռագրական հաղորդագիտ դանաղը», որովհետեւ մինչեւ իսկ 100 հատը չորս ղրշի հանիթ սուղ է՝ երբ մարդ 40 փարա չունենայ գրպանը։

Մոսկովսկի Վեդոմոսթի, Ֆրանքօ-ռուս յարաբերութեանց վրայ յօդուածի մը մէջ, կը հաստատէ թէ Գերմանիոյ և Ռուսիոյ բարեկամութիւնը Գերմանիոյ միայն օգտակար եղած լինելով, Ռուսիա հարկադրեալ է միշտ կասկածել Գերմանիոյ անկեղծութեան վրայ։ «Գերմանիա զիւր բարեկամութիւն կ'առաջարկէ Ռուսիոյ՝ միայն վնասելու համար Ֆրանսայի։ Բայց Գերմանիոյ, Աւստրիոյ և Անգլիոյ չահերը կը պահանջեն որ Ռուսիա տկարանայ։ Ընդհակառակն, Ֆրանսայի չահերը կը պահանջեն որ Ռուսիա հզօր լինի։ Եւրոպա հաւասարակշռութիւն պիտի գտնէ երբ հաւասարութիւն գոյանայ զօրացած և պատկառելի եղած Ֆրանսայի մը և հզօր Ռուսիոյ մը միջեւ։ Միջազգային խնդիրք յայնժամ աւելի լաւ պիտի լուծուին։ Եւրոպեան Տէրութեանց ամէն դաշնակցութիւնք կը պարունակեն հակառակութեան և անվստահութեան սերմ մը։ միայն Ռուսիոյ և Ֆրանսայի դաշնակցութիւնը բնական է։ Ռուսիա անտարբեր է Ֆրանսական անձնաւորութեանց և կուսակցութեանց նկատմամբ։ Ռուսիա կ'համարի այն անձնաւորութեանց, այն կուսակցութեանց որք նեղքին խաղաղութիւն և ամրապինդ կառավարութիւն մը տան Ֆրանսայի, որ հարկաւոր է լուրջ եւ տեւական հանդարտութեան մը գոյացման համար։ Ֆրանսա և Ռուսիա արդէն համաձայն կ'ընթանան եգիպտական և պուլկարական խնդրոց մէջ։»

Պուլկարիոյ վերջին նախարարութեան մէջ պատերազմական գործոց նախարար Բէդրոֆ հաղարապետը Զինուորական վարչարանին հրամանատար անուանուեր է։

—Պուլկար կառավարութեան մէկ խնդրագրոյն վրայ, Պէլկրատի դահլիճն յայտարարեր է թէ Սերպիա Թող չը պիտի տայ բնաւ որ իւր երկրին մէջ յարձակում մը պատրաստուի ընդդէմ Պուլկարիոյ։ Հակառակ այս ապահովիչ յայտարարութեան, պուլկար իշխանութիւնք զգուշական միջոցներ ձեռք կ'առնուն և կ'ամրացնեն սահմանագիծը։

—Ինդիպենտանս Ռումէն հետեւեալը կը գրէ իւր սեպտեմբեր 6ի թերթին մէջ։ «Այս առաւօտեան ճեպընթաց կառամբին մէջ որ Մոլտավիայէն կուգար և Պուքրէշէն կ'անցնէր, կը գտնուէին երկու ռուս սպայներ որք Պուքրէշ կերթային ձուրճէվոյի կառամբով։ Այս սպայք քաղաքացիի զգեստ հագած էին և իրենց հետ կը կրէին իրենց թուրերը։»

—)(41)(—

ԹԷՐԹՕՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ

ԺԻԼ ՄԱՌԻ

ԹԷՌԷԶ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԲԱՂԴԻՆ ՊՈՂՈՍԱՅՆ

Եւ հեռացաւ յուզեալ ու դողդողուն... յետոյ յանկարծ վերադառնալով։

—Սամսոն այս երեկոյ պիտի սանայ նամակ, ըսաւ... հարկ է այս... այսպէ՞ս կ'ուզեմ։

—Թէռէզ, ըսաւ երիտասարդը գերագոյն պաղատանքով մը, չէ՞ մ տեսներ որ եւ ալ ահաւելի կերպիւ կը տանջուիմ դիմադրելով ձեր սիրոյն։

Եւ ծունր դրաւ մանկամարդ ալիկան առջեւ։

—Թէռէզ, կը կարծէք թէ զուարթ սրտով կը մերժեմ ձեր սէրը... Թէռէզ, այնքան կը սիրեմ զձեզ որքան Սամսոն կրնայ սիրել... Թէռէզ, կը սիրեմ զձեզ և սիրտս կ'արիւնի... Չէմ ուզեր քեզ ըսել զայս... լուսագոյն կը համարէի մեռնիլ քան խոտովանիլ սէրս... Ինչո՞ւ համար բռնադատեցիր զիս։

Եւ նա, աչերը հրացայտ, սակաւ իսն զայրացեալ, որովհետեւ քէն պահած էր նմա, որովհետեւ պահ մը վախցած էր։

—Ա՜հ, կը տեսնե՞ս, կը տեսնե՞ս, չէի սխալած։

Ժան-Մառգ գլուխը կ'երերցներ, միշտ ծունր դրած, շարունակելով արտասուել։

—Ո՛չ, ըսաւ, ո՛չ, չէիր սխալած։ Ի՞նչ մեծ դիւտ, արդարե՛ւ։ Այնքան դժուար էր տեսնել թէ կը սիրէի զձեզ։

Այսպէս երկար ատեն մնաց, գլուխը ձեռներուն մէջ պահած, որմէ յետոյ տաք եւաս, արցունքը սրբեց, իրեն քաջեց Թէռէզն եւ, առանց նա բնաւ ինքզինքը պաշտպանելու, իւր շրթունքը դնաւ նորա ճակատին վրայ։

Լուրջ դէմք մ'առած էր։

—Թէռէզ, ներողութիւն կը խնդրեմ ըսելիքիս համար... Աւա՜ղ, քիչ մ'առաջուան ըսածս պիտի կրկնեմ... Կը հաւատա՞ք թէ մահապարտի մը տանջանքով կը տառապիմ՝ ձեր առաջարկած երջանկութիւնը մերժելով...

—Ժան-Մա՜ռգ։

—Կը հասկնաք զիս, Թէռէզ... Սամսոնը կը սիրեմ այնքան մեծ ազատասանքով որ երբէք չպիտի կրնամ տեսնել նորա թշուառութիւնն երբ ես երջանիկ լինիմ... Ինձ կը թուի թէ ոճիր մը պիտի գործեմ երբ այդպէս վարուիմ... Ինք որ այնքան արի եւ այնքան զօրաւոր է, թերեւս տգարանայ յուսահատութեան առջեւ... Ես իրմէ աւելի բարոյական ոյժ ունիմ... Եւ ո՞վ գիտէ ի՞նչ մահարբեր որոշում մը պիտի տայ։ Կը սիրեմ զձեզ, Թէռէզ, ու միշտ պիտի սիրեմ զձեզ, եւ սակայն կը հրաժարիմ ձեզմէ, Սամսոնի պատճառաւ... Ա՜հ, եթէ ուզէ՞ք, եթէ ուզէ՞ք, Թէռէզ։

—Խօսեցէք, խօսեցէք, ըսաւ մանկամարդ աղջիկն՝ երիտասարդին խօսքերէն խանդավառելով։

—Սակայն իտէական զոհողութիւն մ'է այս, եւ որում չպիտի հաւանիք, զուսք որ ինձ նման նոյն պատճառները չունիք Սամսոնը սիրելու համար։ Եւ սակայն... Ցիւեցէք թէ ինչ կ'ըսէի, Թէռէզ... Պէտք է դնա՛ սիրէք... Սիրեցէք զնա, Թէռէզ։ Նորա կինն եղէք... Ե՛ս, ես գիտեմ թէ նա կը սիրէ զձեզ, ուստի պէտք է որ ե՛ս անձնազոհ լինիմ... Նա, ընդհակառակն, միշտ պիտի անբիտանայ իմ գաղտնիքն, եւ պիտի տառապիմ, իրաւ է, սակայն մեծ եւ անհուն մխիթարութիւն մը պիտի ունենամ, գիտնալով թէ ձեր հոգւոյն խորը պատած եմ մեղադոտ յիշատակ մը... եւ միշտ պիտի նուռաղի՝ տեսնելով Սամսոնի երջանկութիւնը։

Թէռէզ գլուխը կ'երերցներ։

—Յիմարութի՛ւն, կ'ըսէր, գերագոյն յիմարութիւն։

—Սիրեցէ՛ք զնա, Թէռէզ, նորա կինն եղիք... Ինք երբէք խղճի խայթ չպիտի ունենայ ինձ նման... Ես պիտի փախեմ սիրտս եւ շրթունքս եւ երբէք չպիտի կռահէ թէ պաշտած եմ զձեզ... թէ այն երջանկութիւնը, զոր կը պատճառէք իւր կենաց, ինձ առաջարկուած է եւ ես մերժած եմ զայն... Եւ տեսէք, Թէռէզ, այս տեսակ զոհողութիւններն յինքեանս կը կրեն իրենց վարձատրութիւնը... Խաղաղութիւնը պիտի վերադառնայ ձեր հոգւոյն մէջ. ձեր վերքերը պիտի փակուին, եւ կենաց մէջ խաղաղ պիտի ննջէք՝ բարեկամիս, եղբօրս սիրոյն հանդարտ շունչին տակ։

—Հապա դո՞ւ, Ժան-Մառգ։ Դու պիտի հեռանա՞ս։ Դու պիտի փախչի՞ս։

—Ես ձեր երկուքին քով պիտի մընամ... և ձեր կեանքն իմ կեանքս պիտի լինի, ձեր երջանկութիւնն իմ երջանկութիւնս. ձեր տխրութեանց եւ ուրախութեանց մասնակից պիտի լինիմ... և այն օրն—շատ ուշ—ուր տարիներ անցնելէ յետոյ անդորրութիւնն ինձ մեր վրայ, այն օրը, Թէռէզ, դուք ևս իրմէ աւելի երջանիկ պիտի լինիք, այսօրինակ յիշատակի մը մէջ ապրելով, և Սամսոն աւելի երջանիկ պիտի լինի, և մենք աւելի հպարտ պիտի լինինք նորա երանութեան պատճառ լինելնուս համար... Ա՜հ, մի՛ զլանաք ինձ զայս, Թէռէզ, սիրեցէ՛ք զնա։

Մանկամարդ աղջիկն երկար ատեն լռեաց։

Դժգոյն, դէմքը կծկեալ, իրը թէ արցունքները պատրաստ էին ժայթքելու, հոն կեցած էր, աչերը գետնին սեւեռած, ուր գոգցես բան մը կը փնտռէր մեքենաբար։ Յետոյ, ճակատը խոնարհելով, մրմնջեց։

—Պիտի ջանամ։

Այդ բառն արտասանելէ յետոյ իւր բոլոր կորովը թուլացաւ։

Ուժասպառ ընկաւ նստարանի մը վրայ։

Եւ ըստ որում Ժան-Մառգ անձկութեամբ կը դիտէր զնա, ծունր դրած իւր առջեւ։

—Ա՜հ, ժա՛ն, ժա՛ն, ըսաւ, ինչո՞ւ համար կը սիրեմ զձեզ։

Այս եղաւ միակ յանդիմանութիւնը զոր ուղղեց նմա։

Ժան-Մառգի նման, ապնուասիրտ աղջիկն ալ պատրաստ էր անձնազոհ լինիլ Սամսոնի երջանկութեան համար։

Է.

Պամբէռի գործարանին կացութիւնն անհնարին կը դառնար։

Հին հրամաններն անգամ մը ապառելի յետոյ, ինչպէս ըսինք, սակագիներն իջեցուցած էին, Նադիվէլի գործարանին հետ համընթաց երթալու համար։

Կորուսեալ յաճախորդները նորէն եկան, աշխատութիւնը վերսկսան եւ գործարանն առաջուընէ աւելի սկսաւ բանիլ։

Սակայն կործանումն էր այս, որովհետեւ զէնով կ'աշխատէին։

Երկու երիտասարդներն հիմա սոսկմամբ կը դիտէին պայմանաժամուց մօտենալն, որովհետեւ կը տեսնէին թէ օր մը չպիտի կարենային յարդել իրենց ստորագրութիւնն եւ պիտի դադրեցնէին վճարումները։

Մինչեւ այն օր զոհացուցած էին բոլոր պահանջատէրերը։ Սակայն ի դէմ ինչ խըսոյզութեանց, ինչ զոհողութեանց։

Գործաւորները կանոնաւորապէս կ'ստանային միշտ իրենց օրականները։ Ոչ մին կը կասկածէր—տեսնելով մանաւանդ ապսպրուած ապրանաց չատութիւնը—թէ գործարանը կործանելու վրայ էր։

Օրերը տխրութեամբ կ'անցնէին։

Երիտասարդները դէս ու դէն տեղեկութիւն հարցուցած էին Նադիվէլի մասին, յուսալով իմանալ թէ այդ մարդը մեծ կարողութիւն մը չունէր եւ թէ իւր ունեցածը չունեցածը կը խաղար այս վտանգաւոր խաղին մէջ, որուն վախճանը պիտի լինէր իրեն կամ հակառակորդին քայքայումը։

Եթէ Նադիվէլ մեծ հարստութեան տէր չէր, շուտով պիտի հատցնէր իւր սանն, եւ յայնժամ բռնադատուելով դադրեցնել իւր աշխատութիւնները, Ժան-Մառգ եւ Սամսոն կը փրկուէին։

Սակայն եթէ հարուստ էր, եթէ այսպէս կրնար դիմանալ երկար ատեն, իրենք կորսուած էին։

Ցաւողած էին Նադիվէլի հետը գտնել ի Բարիզ, ուր գործարան մը վարած էր։

Ամէնքն ալ գիտէին թէ սակ չունէր նա, եւ անտեղեակ էին թէ ժառանգութիւն մը ձեռք ձգած էր։

Օր մը յանկարծ անհերեւոյթ եղած էր, առանց յայտնելու թէ ո՛ւր կ'երթար։

Եւ զարմանքը իսկայն էին թէ գործարանի մը տէր եղած էր Սանրբիի մէջ։

Անշուշտ դրամատէրի մը հանդիպած էր եւ նորա ձեռնտուութեամբ կ'ընթանար։

Ժան-Մառգ եւ Սամսոն կը սոսկային մանաւանդ յուլիսի պայմանաժամն։

Յուլիսն հասաւ, առաջին օրերն անցան։

(Շարունակելի)

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ՆԻՍ Դ.

28 ՕԳՈՍՏՈՍ 1887

ԱՏԵՆԱԿԱՆ ԴՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՔ

Ազգային Ժողովը գումարեցաւ երէկ ի Մայր եկեղեցի, ընդ աւուժամայ նախագահութեամբ Պատրիարքական Դեր. Փոխանորդ Հօր և ատենապետութեամբ Մերեէմգուլի Ցարութիւն էֆէնտիի։ Ներկայ երեսփոխանաց թիւն էր յիսուն-երեք։

Ատենը բացուելով ժամ 4 ½ին, ատենական գործողութեանց կարգին մէջ կարդացուեցաւ Ց. Գուրգէն էֆ. էն մէկ գիրն որով կը յիշեցնէր թէ ամիսներ առաջ երեք հարցումներ ուղղած էր Ազգ. Ժողովոյ վանուց մէջ կատարուած գողութեան խնդրոյն, Կաթողիկոսական Ցանձնաժողովոյ աշխատութեանց վիճակին ու Սամաթիոյ Նոր Թաղի երեսփ. ընտրութեան վաւերացման (այսինքն Թ. Պէկեան էֆէնտիի ծանօթ խնդրոյն) նկատմամբ։ Գուրգէն էֆ. իւր այդ հարցմանց պատասխանը կը խնդրէր տպագրեալ։

Ի պատասխանի վերջին հարցման, Ադենաուէր էֆ. յայտարարեց թէ Մայր Դիւանը կարգ մը սուրիւ տպագիր խնդրոց հետ Պէկեան էֆ.ի խնդրոյն նկատմամբ եւս պէտք եղածը պիտի հաղորդէր այսօրուան Ժողովին, սակայն ըստ որում ասելի ստորագրական խնդիրք կան, այն է ընտրութիւն Բաղաքական Ժողովոյ և վերաքննութիւն Երուսաղէմայ Կանոնագրին, յաջորդ նստին կը թողու զայնս։

Ց. Նուրէան էֆ. յարեց թէ Պէկեան էֆէնտիի ընտրութեան տեղեկագիրը մինչեւ ցարդ կը բերուէր, եթէ լրագրական անդէպ հրատարակութեան մ'առթիւ Պէկեան էֆ. հրատարակած չլլլներ այնպիսի նամակ մը որ փափուկ դիրքի մը մէջ թողուցած էր զՎարչութիւնն(*)։

Գուրգէն էֆ. դիտել տուաւ թէ լրագրական հրատարակութիւնք Ազգ. Ժողովոյ մէջ խնդրոյ նիւթ չեն կրնար լինիլ։

Ի պատասխանի միւս երկու հարցմանց՝ Բաղ. Ժողովոյ Վսեմ. Ատենապետն ըստ թէ Աղթամարայ գողութեան խնդրոյն առթիւ Վարչութիւնը պէտք եղած տեղեկութիւնը տուած է իւր համարատուութեան մէջ որ մասնոյ ներքեւ կը գտնուի։ հետեւարար աւելորդ էր կրկին հարցում ուղղել յատենի Ազգ. Ժողովոյ։ Իսկ կաթողիկոսական Ցանձնաժողովոյ ի դէպ ժամու պիտի հաղորդէ իրմէ խնդրուած ծանօթութիւնները։

Ս. Փափազեան էֆ. խօսելով Պէկեան էֆ.ի երեսփոխանական ընտրութեան խնդրոյն վրայ, պահանջեց որ անոր տեղեկագիրն ալ եւս բերուի Ժողովոյն։

Նոյնը կրկնեց նաեւ Բ. Ղազարոսեան էֆէնտի։

Ադենաուէր էֆ.—Դիւանս կը խոստանայ յառաջիկայ նստին Ժողովոյդ բերել յիշեալ ընտրութեան տեղեկագիրն, եւ կամ եթէ պատճառ մը կայ՝ զոր չեմ գիտեր, պէտք եղած բացատրութիւնը։

* * *

ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՄՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՐԵՍԷՓԽԱՆԱՑ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ

Ցաւոյ, Ատենապետ էֆ. Ժողովին հաղորդեց եկեղեցական վեց երեսփոխանաց ընտրութեան տեղեկագիրները, դիտել տալով այս առթիւ թէ՝ Ս. յառաջագոյն սովորութիւն կար որ եկեղեց. երեսփոխանաց ընտր. տեղեկագիրք Համագումար Ժողովին կուգային, մինչդեռ այս անգամ ուղղակի քուէկաւարի քննիչ մասնախումբէն եկած են, Բ. եկեղեցական հարք երեսփոխանական ընտրութիւն կատարելու պահուն վիճակ որոշելու իրաւունք չունին, որպէս ըրած են, այլ այդ գործողութիւն վիճակաւ կը կատարուի յատենի Ազգ. Ժողովոյ։ Այսու հանդերձ կատարուած ընտրութիւնք օրինաւոր են։

Տ. Յակոբ Ծ. Վ. Աշտ յայտնեց թէ եկեղեցականք այս անգամ համագումար Ժողով կազմելու հրաւէր չէին ստացած, այլ անձամբ կամ նամակաւ քուէ տուած։

Ց. Նուրէան էֆ.—եղած դիտողութիւններէն այնպէս կ'երեւի թէ կրօնական Ժողովը պաշտօնական ընտրելիութիւն (candidature officielle) մը հաստատեր է, և ասոր հետեւանքն այն եղած է որ սուաբ քուէներով երեսփոխան ընտրուած են կրօն. Ժողովոյ անդամ եկեղեցականք, իսկ ընդհակառակն նուազ քուէ ստացած կամ դուրս ձգուած են այսպիսի անձնաւորութիւններ զորս ի վաղուց անտի մեր մէջ տեսնելու և յարգելու սովորած էինք։

Եկեղեցական երեսփ. ընտրութեան եղանակին վրայ հակիրճ վիճաբանութիւնէ մը յետոյ, Ժողովականք սա եզրակացութեան յանգեցան թէ արդարեւ Համագումար Ժողով չկազմելը և կրօն Ժողովոյ կողմէ ընտրելեաց ցանկ զրկուիլը ձեւական թերութիւններ են, բայց ո՛չ ընտրութիւն մը բեկանելու չափ մեծ, հետեւաբար քուէի գրուելով եկեղեցական վեց երեսփոխանաց ընտրութիւնն, ընդունուեցաւ և վաւերացաւ ՄԻԱՁԱՅՆՈՒԱԵԱՄԲ, և երեսփոխան հռչակուեցան

Տ. Մկրտիչ Արքեպիսկ. Խրիմեան Ա. Վէճակ
» Խորէն » Նար.պէյ Բ. »
» Հայեակ Եպիսկ. Դիմաքսեան » »
» Ներսէս Մ. Վրդպ. Ալանեան » »
» Յովսէփ » Սարահեան » »
» Մովսէս » Կէօմրիւճեան Գ. »

ՕՐԱԿԱՐԳ

Ա.

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ

Երբ Ժողովը անցաւ Օրակարգի Ա. խնդրոյն, որ էր ընտրութիւն Բաղաքական Ժողովոյ, Վսեմ. Տիգրան էֆէնտի Եուսուֆեան՝ իբր Տեղեկագիր Ատենապետաց Դիւանի, բեմն ելաւ և կարդաց հետեւեալ տեղեկագիրը։

Ատենապետաց դիւանս ի նկատի առնելով Ազգ. Վարչութեան Բաղաքական Ժողովոյ հրաժարագիրը, զոր պատճառելի Ժողովոյդ եղած էր իրեն ի նախաքննութիւն, տեսաւ որ Ժողովականք իրենց երկամեայ պաշտօնավարութեան օրինական պայմանաժամը լրացուցած ըլլալով կը դադրէին պաշտօնավարութենէ, հետեւապէս պէտք էր նոցա յաջորդաց ընտրութեան համար հարկ եղած օրինական գործողութեան ձեռնարկել, ընտրելեաց երկպատիկ ցանկ պատրաստելով։

Նկատելով սակայն՝ որ այս անգամ եւս կը ծագին այն դժուարութիւնք, որք միշտ արգելք եղած էին Բաղ. Ժողովոյ անդամոց փոփոխական ընտրութեան։

Նկատելով որ սոյն դժուարութեանց գլխաւոր մասը կը կայանար նոյն իսկ ընտրական եղանակին մէջ, զոր Ազգ. Ժողովն ի վաղուց տեսած և բարեփոխել ուզած էր, սակայն ըստ որում Սահմանադրութեան մասնաւորութեան յարակից փոփուկ խնդիրներէն մին, հարկ համարած էր յետաձգել առժամապէս և համակերպել արդի և նախորդ Բաղաքական Ժողովոց անդամոց ընտրութեան պահուն քուէարկեալ բանաձեւին, որ էր ընտրել ըստ տրամադրութեան Ներքին Կանոնագրի։

Իսկ նկատելով միանգամայն՝ որ ազգային տագնապալից աւուրց մէջ, հետեւեմ իրարու յաջորդող Վարչութեանց պաշտօնավարութեան ժամանակամիջոցն՝ անգամ մը խախտած ըլլալով, կրօնական և Բաղաքական Ժողովոց պայմանաժամերն միաձայն միջոցաւ իրարմէ կը տարբերին, հակառակ Սահմանադրութեան բացորոշ տրամադրութեան, որ Վարչութեան սոյն կրկին գերագոյն Ժողովոց միահամուռ ընտրուիլը կը պահանջէ։

Եւ նկատելով դարձեալ, որ այս անտեղութիւնը բառնալու համար ուրիշ միջոց չկայ, այլ պէտք է սոյն Ժողովներէն միոյն պաշտօնավարութեան միջոցն երկարել, կամ միւսին յապաւել։

Եւ նկատելով միանգամայն որ ազգ. երեսփոխանաց կէսն աւելի թուով նորոգ ընտրութեանց պահուն՝ բանաւոր կը լինէր Բաղաքական Ժողովոյ անդամոց ընտրութիւնն յետաձգել երեսփոխանական ընտրութեանց դէմ մեծագոյն մասին աւարտման։

Հաւանեցաւ կարեւորութիւն ընծայել այն առաջարկին որ յատենի Ժողովոյդ բազմաթիւ երեսփոխանաց կողմէ յայտնուած փափաքանաց համաձայն՝ յատենի դիւանս կրկնուեցաւ, այն էր հրաւիրել զԲաղաքական Ժողովն չարունակել իւր բազմարդիւն պաշտօնավարութիւնը ցաւարտ ներկայ տարւոյ։

Սակայն տեսնելով որ Բաղ. Ժողովոյ Պատ. անդամակիցք չէին յօժարիր համակերպիլ սոյն տնօրինութեան, չուզելով չարունակել իրենց պաշտօնավարութիւնն օրինաց դեմ պայմանաժամէն աւելի երկար ժամանակ, ձեռք զարկաւ պատրաստութեան նորընտրելի Բաղ. Ժողովոյ ընտրելեաց երկպատիկ ցանկին զոր պատիւ ունի ներկայել Պատ. Ժողովոյդ։

Ց. Գուրգէն էֆ.—Ուշադրութեամբ մտիկ ըրինք Ատենապետաց Դիւանի տեղեկագիրը և սա կը դիտեմ թէ մենք՝ այդ Դիւանին յանձնելով ընտրելեաց ցանկի պատրաստութեան հոգը, չպէտք թէ գնա՝ խորհէ թէ բաւական թուով երեսփոխաններ ունինք արդեօք, թէ Ազգ. Ժողովոյ մէջ ինչ կարծիքներ յայտնուած են, թէ նախորդ Բաղ. Ժողովը չարունակելո՞ւ է դիւր պաշտօն, և այս բանիս համար վեց չարաթ զոհէ։ Այդ վեց չարաթներուն մէջ, յորս նիստ չըրաւ Ազգ. Ժողովն, կրնայինք յուզել շատ մը էական խնդիրներ, օրինակի համար դասագրոց վրայ հաստատեալ արոց խնդիրն, եւ. բայց քանի որ եղածը եղած է, խօսքս կը դարձնեմ մեզ ներկայացեալ ցանկին վրայ։ Այդ զեղչելի ցանկին մէջ օրինական թերութիւններ կը նշմարեմ. նախ որ Եուսուֆեան էֆէնտի կերպով մը հրաժարած լինելով (*), 28 անուան տեղ 27 անուն միայն կը ներկայանայ մեզ։ երկրորդ կասկած կայ թէ նշանակեալ ընտրելեաց մին կամ երկուքն օտար հպատակ եղած լինին . . .

(Վարչութիւն եւ Մայր Դիւան կը փութան յայտարարել թէ այդ ենթադրութիւն անհիմն եւ սխալ է բոլորովին)

Գուրգէն էֆ. (շարունակելով)—Ակից զատ, յարդելով հանդերձ մեզ ներկայացեալ ցանկին մէջ նշանակեալ անուններն, որք ամենքն ալ պատուական անձեր են, կը դիտուի որ անկից դուրս ձգուած են այնպիսի ծանօթ անձնաւորութիւններ որք իրենց ազգասիրութեամբ, փարձառութեամբ եւ դիրքով շատ արժանի են Բաղ. Ժողովոյ անդամակցելու։ Այս տեսութեամբք՝ կ'առաջարկեմ ամբողջութեամբ մերժել ցանկն եւ այսօր իսկ յատենի Ազգ. Ժողովոյ՝ Բաղ. Ժողովոյ ընտրութիւն կատարել, ուղղակի մեր կողմէ, առանց զեղչելի ցանկով կապուելու, որպէս կը տրամադրէ արդէն Սահմանադրութիւնը։

Մ. Պարոնիկեան էֆ. կարդաց դրաւոր առենարանութիւն մը, որով ինչ ինչ օրինական պատճառներ յառաջ բերելով Սահմանադրութեան 30 ՐԴ յօդուածին գլխաւոր հակառակ կը նկատէր զեղչելի ցանկի դրութիւնն եւ կառաջարկէր ուղղակի Ազգ. Ժողովէն կատարել ընտրութիւնը։

Տ. Եուսուֆեան էֆ. (Տեղեկագրեր)—Եղած առարկութիւնները լսեցինք. նախ՝ ճշմարիտ է թէ իմ հրաժարմանս այս ցանկը 27 անուն միայն կը պարունակէ. ես սկիզբէն խնդրեցի իմ Պատ. պաշտօնակիցներս որ վերցնեն իմ անուս, բայց ի վերջոյ նշանակեր են դարձեալ։ Հպատակութեան մասին յայտնուած կասկածէն տեղեկութիւն չունինք բնաւ եւ եթէ գիտնայինք թէ այս ինչ անձը օտար հպատակ է, բնականաբար չէինք նշանակեր անոր անունը. բայց այդպիսի մէկը չիկայ եւ եթէ կայ, պէտք է ցոյց տրուի։ Դալով արձանագրութեան, կընդունիմ արդարեւ թէ այս ցանկէն դուրս բազմաթիւ արժանաւոր անձինք կան Ազգին մէջ, բայց ի՞նչ կընայինք ընել. մեր պարտքն էր 28 հոգի ցոյց տալ եւ տուինք արժանաւորներէն. եթէ այս սահմանեալ թուոյն մէջ աւելի թուով երեսփոխաններ սեղմեցնել հնար է, այն ատեն կարելի կը լինէր նաեւ գոհացում տալ ամենուն։ Հետեւաբար այս երկու դիտողութիւնք նշանակութիւն չունին Ատեն. Դիւանին համար։ Իսկ Պարոնիկեան էֆ. շատ աւելի օրինաւոր դիտողութիւն մ'ըրաւ որ սակայն Ժողովոյս գործելու ընդհանուր եղանակին կը վերաբերի եւ ոչ թէ մասնաւորապէս ներկայ խնդրոյն, այն է Սահմանադրութեան համաձայն կատարել այս ընտրութիւնը։ Բայց այդ առաջարկ, իբր տարբեր եղանակ մը, ուրիշ ատեն կրնայ գալ Ժողովոյս։

Մ. Մ-ՊՂՆԵԱՆ էֆ.—Նոր եղանակ չէ պահանջուածը. բուն օրէնքը Սահմանադրութիւնն է, եւ ոչ թէ ներքին կանոնագիրը, որպէս յատենի Ժողովոյս յայտարարած է նոյն ինքն Վարչութեան Վսեմ. Ատենապետը։

Տ. Եուսուֆեան էֆ. (շարնկ)—Օրէնքը կամ եղանակ, վերջապէս նոր խնդիր մ'է որ կը յարուցուի այդու։ Վարչութեան ընտրական եղանակի նոր ձեւը կրնայ առաջարկուիլ եւ իրը նոր խնդիր ներկայանալ Ժողովոյս, սակայն այսօր ձեր առջեւ ունիք ցանկ մը զոր Ատենապետաց Դիւանը պատրաստած է ըստ որոշման Պատկ. Ժողովոյդ։ Հետեւապէս աւելի բացատրութեան եւ վիճաբանութեան պէտք չեմ տեսներ։

(Տեղեկագիր էֆ.էն յետոյ, խօսք առին բազմաթիւ երեսփոխանք և թեր ու դէմ խօսեցան ներկայացեալ խնդրոյն և եղած առաջարկութեան վրայ։ Փափազեան էֆ. ըսաւ թէ ցանկի պատրաստութեան արդիւնքէն հետեւցնելով կարելի չէ պահանջել որ այժմ եւս Սահմանադրութեան գծած եղանակին վերադառնանք։ Ատենապետաց Դիւանն իւր պարտքը կատարեր է երկպատիկ ցանկ մը բերելով Ժողովին, թէեւ անոր մէջ գտնուին անձինք որք մեծ փորձառութիւն չունին և դուրս ձգուած լինին արժանաւոր անուններ։ Հիմա մեր ընելիքն այս է. ցանկին իւր ամբողջութեամբ քուէի դնել և եթէ մերժուի, այն ատեն միայն պէտք է խորհինք թէ Բաղ. Ժողովոյ ընտրութիւնն ըստ Սահմանադրութեան՞ թէ ըստ Ներքին Կանոնագրի կատարելու ենք։ Ուստի կառաջարկեմ փակել այս վէճը և անմիջապէս քուէարկութեան ձեռնարկել։ Բ. Ղազարոսեան էֆ.՝ ի պատասխանի Գուրգէն էֆ.ի՝ ըսաւ թէ պէտք չէ քննադատել Ատեն. Դիւանը թէ վեց չարաթ յետաձգած է Ազգ. Ժողովոյ նիստը, ժամանակի և երկար խորհրդակցութեանց կարօտ էր այդ ցանկի պատրաստութիւնը, քանի որ ընտրելի Բաղ. Ժողովոյն պիտի յանձնուին Ազգին գործերը երկու տարւոյ համար։ Կ'ըսուի թէ անմորձ անձանց անուանք դրուած են ցանկին մէջ, սակայն շատ բանաւոր է այդ եղանակը, որպէս զի նորէկներն ալ հիներուն միանալով, գործեն և փորձառութիւն ստանան։ Սահմանադրութեան գծած եղանակաւ Բաղ. Ժողովոյ ընտրութեան ձեռնարկելու առաջարկը չեմ ընդունիր ըստ, վասն զի ի՞նչպէս կ'ուզէք որ մէկ խնդրոյ մէջ Ներքին Կանոնագրին հետեւինք և ուրիշ խնդրոյ մը մէջ՝ Սահմանադրութեան։

Ց. Թորոսեան էֆ. յիշեցուց թէ ըստ որում Ներքին Կանոնագիրը Սահմանադրութենէն կը բղխի, յարուցեալ խնդիրն անդէպ է. և ի պատասխանի Գուրգէն էֆ.ի՝ այն դիտողութեան թէ Եուսուֆեան էֆ.ի հրաժարմամբ ներկայացեալ ցանկը 27 անուն միայն կը պարունակէ, դիտել տուաւ թէ Եուսուֆեան էֆ. հրաժարական չէ տուած, այլ իւր վերապահումն այնպէս մեկնուած լինելով Գուրգէն էֆ.ի կողմէ, Ն. Վսեմութեան փափաքանաութիւնը կը հարկադրէ զինքն այսպէս ըսել։

Տ. Եուսուֆեան էֆ. յայտարարեց թէ իւր դիտողութիւնն ստուգիւ հրաժարում կը նշանակէ ընտրելիութենէ։

Ս. Աբէլեաբեան էֆ.— Ներկայացուած ցանկին համակրողներէն չեմ, մանաւանդ այն պատճառաւ որ նորա պարունակած անուններու մէկ մասն մեզ չտաներուն անծանօթ անձեր են. հետեւաբար ի՞նչպէս կարելի է ընտրութիւն կատարել։ Սակայն միւս կողմանէ չեմ կարծեր որ պատշաճ լինի մերժել այդ ցանկն։ Այդ մերժումն ընելու համար սուղք է որ կրնանք ըսել թէ՝ Սահմանադրութեան հակառակ է այս կերպով ընտրելիք գտնուիլ, սակայն պէտք է յիշել թէ այդ Սահմանադրութիւնը գոյութիւն ունէր նախորդ վարչութեանց ընտրութեան միջոցին եւս. ուրեմն ի՞նչպէս այն ժամանակները չյիշեցինք թէ Ներքին Կանոնագրի և Սահմանադրութեան միջեւ անհամաձայնութիւն կայ։ Այդ երբ այժմ զայդ յիշելք պարզապէս կը նշանակէ թէ՝ այդ ցանկին մէջ նշանակուած անուններն Ազգ. Ժողովոյ համարման արժանի չեն. և այս անիրաւութիւն կը ըլլայ։ Բայց չմերժելով հանդերձ այդ ցանկը, կարելի է պահանջել երեսփոխաններէ որ իրենց անծանօթ կամ անարժար սեպած անձանց տան իրենց քուէներն. կարելի չէ նաեւ պահանջել որ ձեռնպահ մնան եթէ տան և չորս անուններ չեն կարող ընտրել այդ ցանկի մէջէն. ձեռնպահ մնալ այսպիսի պարագայի մէջ պարտակոնութեանց դէմ մեղանչել է։ Այդ ինչ օրէնք է ընել—Մեր առաջ երկու օրէնք կայ. մին Սահմանադրութիւնն է որ կատարեալ ազատութիւն կուտայ տանն երեսփոխանաց Բաղ. Ժողովոյ ընտրութեան մէջ, միւսը նէ, քին կանոնագիրն է որ կը սահմանափակէ այդ ազատութիւնը. այս երկու օրէնքներն ալ մեր օրէնքներն են. Սահմանադրութեան տրամադրութիւնը Բաղ. Ժողովոյ ընտրութեան նկատմամբ չէ ջնջուած, ուրեմն մինչ դոյութիւն ունի, կրնանք այդ երկու օրէնքներն ալ հաւասարապէս գործադրել, անոնք որ կուզեն իրենց քուէները տալ, սահմանափակ ցանկի մը մէջ կրնան ներկայացեալ կրկնապատիկ ցանկէն դուրս չելնել. իսկ անոնք որ իրենց ազատութիւնը կուզեն, կարող են ցանկէն դուրս ցատկել։ Ոմանք մեղ ասաքէն արդարութիւն է այս։ Եւ այս նպատակին հասնելու համար ներքին կանոնագրի մէջ պզտիկ փոփոխութիւն մը կ'ընենք և փոխանակ զեղչելի ցանկի կ'ընենք սրբագրելի ցանկ և կը վերջացնենք խնդիրն։ Ընտրութիւնք կը մնան յաջորդ նստին։ Ընտրելիք կը մնան յաջորդ վարչութեան մէջ, վասն զի տասը վայրկենի մէջ Բաղ. Ժողովոյ ընտրութիւն կատարել կարելի չէ.

Ս. Փափազեան էֆ.—Այդ առաջարկածնդ պզտիկ փոփոխութիւն է միթէ։

Մ. Մ-ՊՂՆԵԱՆ էֆ.—Ժամանակէ մ'ի վեր ցաւօք կը տեսնենք որ Ատենապետաց Դիւանն իւր պարտականութենէն կը շեղի. անցեալ նստին մէջ յանձնարարեցինք Բաղ. Ժողովոյ ընտրելեաց ցանկ պատրաստել, բայց նա խորհրդակցեր է թէ կարելի չէ որ Բաղ. Ժողովը ժամանակ մ'եւս չարուն. նակէ զիւր պաշտօն։ Այս տեսակ առաջարկ մը եթէ գայ, առաջին քուէ տուողը ես կը լինիմ, սակայն պէտք է որ Ազգ. Ժողովոյս գայ եւ ոչ թէ Ատենապետաց Դիւանին, ինձ այնպէս կ'երեւի թէ այս երկարաձգումներ ուրիշ նպատակ չունին այլ եթէ հին Բաղ. Ժողովը պահել իւր պաշտօնին վրայ . . . .

Նուրէան էֆ.— Մամիկոնեան էֆ., ձեր անունը ցանկին մէջ չգտնուելուն համար այդպիսի ակնարկութիւն մ'ընելու իրաւունք չունիք։ Ժողովս շատ լաւ գիտէ թէ նախորդ նստին հրաժարական մատուցանելով, խնդրեցի, պարտեցայ որ ժամ առաջ մեր յաջորդն ընտրեն վանքի այլ եւս յոգնած ենք մենք եւ մեզ չարաթէ ի վեր Պատրիարքարան ուռ կոխած չեմ։

Մ-ՊՂՆԵԱՆ էֆ. Իմ անուս ցանկին մէջ դրուելու փափաք չունիմ։ ընաւ և կանխաւ ալ յայտարարած եմ։

(Վսեմ. Նորեան և Մամիկոնեան էֆէնտիներու միջեւ ծագած այս վէճը բուռն և յուզեալ բանակռիւ մը կերպարանն առաւ և՝ պահ մը Ժողովոյ բարեկարգութիւնը խանգարեցաւ։ Հուսկ ուրեմն Ատենապետ էֆ. և երեսփոխանք միջամտելով միջադէպը փակեցին)։

Ապա հետզհետէ խօսք առին Ց. Գուրգէն, Բ. Ղազարեան և Ն. Գարագաշ էֆէնտիք որ Սահմանադրութեան համաձայն ուղղակի Ազգ. Ժողովէն քուէարկութիւն կատարելու առաջարկը պաշտպանեցին. հանուտակ խօսեցան Ս. Փափազեան, Մ. Ալեքսանեան, Մ. Տէօքմէճեան էֆէնտիք և ուրիշներ։

Ապա, բաժանց խնդրոյնօք, Ատենապետ էֆ. քուէի դրաւ վիճաբանութեան փակումն որ ընդունուեցաւ միաձայնութեամբ։

Ատենապետ էֆ.— Վիճաբանութեան միջոցին ամեն կարծիք յայտնուեցան եւ վերջապէս խօսից կարգն աւարտեցաւ։ Ատենապետաց Դիւանի տեղեկագրին եւ պատրաստած ցանկին նկատմամբ խօսուածներուն պատասխանը տեղեկագիր էֆէնտիին տուաւ։ Միայն թէ երեսփոխանաց ոմանց կողմէ Ատենապետաց Դիւանին իրաւասութեան նկատմամբ եղած ակնարկութեանց կարգ պատասխան մը տալու պարտաւոր եմ, իրրեւ նախագահ այդ մարմնոյն.

Ատենապետաց Դիւանն իւր իրաւասութեան սահմանին մէջ գործած է. վասն զի երբ ոչ եւ է խնդիր կը յանձնուի իւր քննութեան, ի՞նչպէս կարելի է արգելուլ որ այդ խնդրոյն յարակից պարագայները նկատողութեան չառնու։ Եւ ի՞նչ մեղք գործած կը լինի Ատենապետաց Դիւանը, երբ երկպատիկ ցանկին պատրաստութիւնը զրաղած միջոցին՝ տեսնելով թէ Ս. Պատրիարք Հայրը կարեւոր խնդրոց համար Բաղ. Ժողովոյ գումարման հարկ կ'զգայ, կը գրէ առ Ն. Ամենապատուութիւն թէ կարող է հրաւիրել արդի Բաղ. Ժողովն մինչեւ ցընտրութիւն իւր յաջորդին Ժողով կազմել և երեսի վրայ չթողուլ վարչական գործերն։ Մինթէ նոյնը չէ՞ր եւ Ազգ. Ժողովոյ կարծիքն այս մասին։ Եւ պէտք է գիտնալ թէ Ատենապետաց Դիւանն ոչ միայն Ս. Պատրիարք Հօր գրեց այսպէս, այլ եւ Բաղ. Ժողովոյ Վսեմ. Ատենապետին՝ յիշեցնելով թէ իրենց պարտաւորութիւնն էր թափուր չթողուլ վարչական աթոռները։

Իսկ թէ ինչո՞ւ մի քանի չարաթներ անցան ցանկին պատրաստութեան համար, վասն զի խորհրդակցութեան և կարծեաց փոխանակութեան պէտք կար, և Ատենապետք կարող չէին հանապազօր նիստ կազմել։ Այս դիտողութիւնն ընդդէմ երեսփոխանք կրնան մատնել նաեւ որ Ատենապետաց Դիւանը թերեւս նիստ մ'ալ զոհած լինի Ազգ. Ժողովոյ գումարումը փութացնելու համար իրենց խնդրագրոյն ոգին ու կարեւորութիւնը քննելու և կշռելու։

Եւ երբ կ'ըսեն թէ՝ Ատենապետաց Դիւանին ձեռք փակեալ ցանկի պատրաստութիւնն համաձայն չէ Սահմանադրութեան, թէ Ներքին կանոնագրին ընդունելի չէ իրենց այս պարագային մէջ, եւ. պէտք է յիշեն թէ իրենք էին որ Սահմանադրութեան եւ Ներքին Կանոնագրի տրամադրութեանց տոթիւ խնդիր ծագած պահուն գնահատումն իրենց Ատենապետին եւ Ս. Նախագահին յանձնելու որոշում տուած են. պէտք է յիշեն թէ իրենք էին որ նախընթաց նստին մէջ Ատենապետաց Դիւանին յղեցին Բաղ. Ժողովոյ հրաժարագիրն ըստ տրամադրութեանց Ներքին Կանոնագրի, որոյ հետեւանքն է այսօր իրենց ներկայացեալ ցանկը։

Հետեւաբար ընաւին իրաւունք չունին ըսելու թէ Ատենապետաց Դիւանն իրենց ազատութիւնը կը սեղմէ այս փակեալ ցանկով, վասն զի քանին հեղինակութիւն մը չէ սա, այլ օրինաց պահանջումը. մանաւանդ որ այս ցանկին ամբողջութիւնը ժողովին ընդունելութեան պիտի ենթարկի այժմ ըստ օրինի, և այն պարագային մէջ Ժողովոյ կատարեալ ազատութիւնն մէջ է զայն ընդունելու կամ մերժելու։

Վերջին խօսք մ'ալ այն առաջարկին համար որ կ'ուզեր ներկայացեալ զեղչելի ցանկը սրբագրելի ցանկի վերածել։ Ես այդ առաջարկը չեմ կարող քուէի դնել արդի պարագային մէջ, վասն զի բացարձակապէս օրինաց փոփոխութեան խնդիր է այդ, որ իւր յատուկ ձեւակերպութիւններն ունի անհրաժեշտաբար գործադրելի։

* * *

Բաղ. Ժողովոյ ընտրելեաց ցանկի ամբողջութիւնը քուէի դրուելու պահուն, հինգ երեսփոխանաց ստորագրութեամբ գրաւոր առաջարկ մը ներկայացաւ որով կը խնդրէին գաղտնի քուէարկութիւն կատարել։ Ժողովին առարկութիւն մը չունենալով այս մասին, ներկայացեալ առաջարկն ընդունուեցաւ և գաղտնի քուէարկութիւն կատարուեցաւ ցանկին ամբողջութեան ընդունելութեան կամ մերժման համար և 49 քուէարկուցաց քուէներէն 29 ԱՅՈ և 20 ՈՉ եղան։

Հետեւաբար, Բաղ. Ժողովոյ ընտրելեաց զեղչելի ցանկն ԸՆԴՈՒՆՈՒԵՑԱՒ 20 ի դէմ 29 քուէով։

Ժողովոյ փակման համար որոշեալ ժամն անցած լինելով, ընտրութեան գործողութիւնն յաջորդ նստին թողուեցաւ որ պիտի դումարի յառաջիկայ ուրբաթ։

Ատենն որ բացուած էր ժամ 4 ½ին փակուեցաւ ժամ 7 ին։

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Խառն Ժողովն իւր նախընթաց աւուր նստին մէջ Զէյդունի հրկիզեալ եկեղեցեաց և այլ ազգային հաստատութեանց վերաշինութեան հոգ տանելու համար որոշած էր յանձնաժողով մը կազմել և իւր այս որոշման գործադրութիւնն յանձնած էր Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր։

Արդ՝ Ն. Սրբազնութիւն հետեւեալ կերպիւ կազմեց յիշեալ յանձնաժողովն.

Կիւլպէնկեան Պատրիկ էֆէնտի
Յովակիմեան Մ'հրան »
Բարաղամեան Տիգրան »
Սարգիսոֆ Դանիէլ »
Մանուկեան Մկրտիչ »
Թօփալեան Դէորգ »

Մէսաժէրիի Տ-ապէ չոգենաւով երէկ մայրաքաղաքս հասան Օր. Եւփիմէ Օտեան, բոլոր հանգուցեալ Գրիգոր էֆէնտի Օտեանի և Տր. Թադէոս Ասլանեան։

Գասրգիւղի Թաղական խորհուրդը կը խնդրէ մեզի ծանուցանել թէ Վսեմ. Օտեան էֆէնտիի հոգոյն համար Ամեն. Խրիմեան Սրբազան վաղը հանդիսաւոր Պատարագ պիտի մատուցանէ գիւղին եկեղեցւոյն մէջ, ըստ խնդրանաց բարերիչատակ հանգուցելոյն քրոջ։

Խոսգիւղի Ընթերցասրաց ընկերութիւնը տասն հազար քիլօ ածուխ նուիրեր է Ազգ. Հիւանդանոցին որուն ամեն տարի ըստ կարի նպաստելու բարի սովորութիւնն ունի։

Պէշիքթաշի Մաքրուհեան վարժարանի Հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ վարժարանին ի նպաստ կազմուրեալ վիճակահանութիւն որ, ըստ կանխագոյն ծանուցման, տեղի պիտի ունենայ՝ վաղը, կիւրակէ, որ եկեղեցւոյն տօնախմբութեան օրն է, ամսոյ մը չափ յետաձգուած է նկատելով որ 2500 տոմսերէն 1200 հատը միայն բաշխուած են տակաւին և ապառիկներ ալ կան։

ՄԱՍԻՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՄԱՍԻՍի այս աւուր թիւը կը պարունակէ.

Ազգային Տեսութիւն. Եկեղեցականաց անտարբերութիւնը։
Պոլսեցի հայ արհեստաւորի մը դիտողութիւնները։ (Պ. Ց. ԿԻՒՄԻՒՇԵԱՆՑ)
Ուղեւորութիւն ի Կիլիկիա. Մեկնումն Ատանայէ Սիս, Այաց հայ մենաստանն, իւր գանձարանն, Զէյթուն եւ Հաճըն։ (Ա. ԼԱՆԿՕԱ. թարգմ. Մ'Ի՞Ց. Ց. ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆՑ)
Բիւզանդիոն եւ Կ. Պոլիս։ Վարգան, Արշաւիր եւ Լեւոն Աբերունի հայկական կայսերք Բիւզանդիոյ։ (Պ. Տ)
Վէպ։ Հայոստանի բարքեր։ Սիսակ եւ Վասուն, Բիւնութեան սոխակներ։ (Ղ. Պ. ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆՑ)
Քաղաքական Շաբաթական Լրոց։ Արտաքին, Ներքին, Ազգային։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԵՐԷԿԻ ՄԷԼԱՄԼՐԲԸ

Սէլամլրքի արարողութիւնն երէկ կատարուեցաւ սովորական չքով Համիտիէ մզկիթին մէջ։ Հանդէսը դիտելու համար մզկիթին հանդիպակաց շէնքին մէջ կը գտնուէին ռուսական դեսպան Պ. Պալաչէանս, գերմանական դեսպանատան դործակատար Պ. Քիւռերլէն Վախդէր, Քրիւբի զինագործարանին հանգուցեալ տիրոջ որդի Պ. Ֆրիտրիխ Քրիւբ և իւր ընկերակիցք, որք նախընթաց օր մայրաքաղաքս ժամանեցին, ինչպէս նաեւ Բամանսօ դրամատան տնօրէն Վիքթոռ էֆ., Քրիւբի զինագործարանին Պոլսոյ ներկայացուցիչ Պ. Մէնսհաուզէն եւ այլ օտարազգիք։ Վեհ. Սուլթանը նշմարելով նոցա ներկայութիւնը, սենեկապետ Բաղրպ պէյը զրկեց որ յաւնուն Ն. Վեհափառութեան մեծարեց զնոսա։

Ցաւարտ Սէլամլրքի արարողութեան, Պ. Ֆրիտրիխ Քրիւբ Վեհ. Սուլթանին ներկայանալու պատիւն ունեցաւ։ Ն. Վեհափառութիւն սիրալիր կերպիւ ընդունելով զՊ. Քրիւբ, Օսմանիէ պատուանշանի առաջին աստիճանը նուիրեց նմա։

Պ. Ֆրիտրիխ և ընկերք յետոյ այցելութիւն տուին կայս. պալատան բարձրագոյն պաշտօնատարաց և Վեհ. Սուլթանին կողմէ իրենց եղած մեծաբանաց առթիւ շնորհակալութիւն յայտնելէ յետոյ, վերադարձան պալատան կառքերով։

* * *

Ռուսական դեսպան Պ. Պալաչէանս եւս Վեհ. Սուլթանին ներկայանալու պատիւն ունե

ՕՏԵԱՆ Ի ՖՐԱՆՍԱ

«Այսպէս ահա վաղ թէ անագան վերջանայ կեանք ամենայն, զի պէտք է իբրի նաւը, ու բոցն ալ շնչասպառ ըլլայ ու երիթատած թօշնի ծաղիկն ըստ բանաստեղծին. եւ մարդս վայրկեան մը որ կայծ կ'ըլլայ ապա մոխիր յաւիտեան . . . .» Երբ 1879 ին կը գրէր նա այս տողերն, Ռուսինեանի մահուանն առթիւ, կը նախազգար գուցե ի՛ւր ալ կանխահաս մահն։—Արդէն շատո՞նց կարած էր յոյսն իւր կեանքէն. ինքն ալ իրագէտ էր թէ ախտերն, որք կը տանջէին զինքն, անբուժելի են. Գրեթէ այն տարիէն ի վեր, ուր թողած էր Պոլիսն, յօդացաւն ևս քան զևս կը նեղէր զինքն։ Մանաւանդ վերջին ամսոց մէջ բոլորովին յուսահատած էր նա, և մահուանէն քանի մը շաբաթ յառաջ կը գրէր իւր մտերիմ բարեկամներէ մէնջ։ «Շատ հաւանական է որ կարդացած ես, ապա թէ ոչ կարդա՛, Պալզագի վերջին հիւանդութեան նկարագրութիւնը Վիքդօռ Իւկօի գործոց նոր հրատարակութեան վերջընթեր հատորին մէջ որուն անունն է կարծեմ Choses Vues. բառ առ բառ իմ՝ հիւանդութեանս նկարագրութիւնն է. նոյն իսկ բժշկաց բերնէն ելած խօսքը երբ որոշեր են ծակծկել փտած ուռած մարմինը, ինչպէս ծակծկեցին զիս ալ. և մինչեւ ոտքին վերջը զոր ունիմ ես ալ միևնոյն կերպով և որ վերջին phase-ն եղած է Պալզագի հիւանդութեան և պատճառ իւր մահուան։ Իսկ իմ հիւանդութիւնս տեր՞ ընելու բան չէ. ուրիշ տերտ ընելու բաներ ունիմ, բայց այս հիւանդութիւնս իմ միտիթարութիւնս է, իմ յոյս է, իմ գերագոյն ճարս է։ Ով որ զիս կը սիրէ այսպէս պէտք է զգայ։ Ինոր հասար քեզի ալ գրեցի զայս։» Այդ հիւանդութիւնն իւր «գերագոյն ճարն» էր, զի գիտէր թէ միայն մահն աղատէր պիտի զինքն այդ չարչարանքներէն ու այդ տէրտերէն, և Օտեան անձկանօ՛ք կ'սպասէր մահուան . . . .

1882ի սկիզբներն, Բարիզի Կռան դ-Օթէլին մէջ, շնորհիւ իւր «անմեղ բարեկամին» Մկրտիչ էֆէնտի Լսաեանի, որ մինչեւ վերջին վայրկեանն անձնուէր մնաց իրեն, ճանչցայ զինքն։ Երբ բաժնուեցանք, ըսաւ ինձ.

—Եկուր երբեմն տեսնել զիս յՕթէօլ. շատ գոհ կ'ըլլամ.

Եւ կրկնելու պէտք չունէր նա հրաւէրն. շաբաթ մը յետոյ գացի տեսնել զինքն, յետոյ գացի նորէն և ցորչափ մնացի ի Բարիզ, ամեն ամիս, երբեմն՝ աւելի յաճախ կ'երթայի իրեն։

Հոն, Օթէօլի մէջ, հեռի կեդրոնի սպառիչ գործունէութենէն և տենդոտ ժխորէն, կ'ապրէր Օտեան։ Բարիզի այդ թաղէն, որ քաղքին արուարձան ծայրն է, Գուլօնի անտառին դրացի, չա՛տ կ'ախորժէր նա, զի հոն կը գտնէր առողջ օդ, կանաչութիւն, մենութիւն, անդորր։ Տունն, ուր բնակեցաւ ու տարապիցաւ այնքան տարիներ և ուր մեռաւ ալ հուսկ ապա, սիրուն էլեր մ'էր։ Պարտէզին դրան վրայ, որ երկու կողմերն կային երկաթէ վանդակներով որմեր, խոշոր տառերով գրուած էր. Villa Sainte Marie. այդպէս մկրտեր էին զենքն։ Պարտէզն ընդարձակ չէր, ոչ ալ լաւ խնամեալ. մէջտեղն դալարագեղ ծաղկոց մը և շուրջն ալ նուրբ խճուղի մը։ Պատերուն մօտերն թուփեր ու փոքր ծառեր. մի քանի նստարաններ ատ անդ. նստարաններէն միոյն առջեւ ալ գեղջկական սեղան մը, ուր երբեմն կ'աշխատի եղեր։

Երկու Ֆրանսացիք, այր և կին, վարձած էին վէրն և սենեակներ վարձու կուտային մանաւանդ օտարականներու։ Վարձուորներն բազմաթիւ չէին երբէք, զի անձուկ էր շէնքն։ Միասին կը ճաշէին ամենքն ալ և Օտեան գէթ ճաշին վրայ կը վայելէր ընկերութիւն։ Ամենուն կ'ազդէր մեծ յարգանք. իւր սեղանակիցք կ'ունկնդրէին միշտ իրեն երկիւղած լռութեամբ։ Այդ վարձուորներուն մէջ նա ճանչցած էր Ֆրանսացի երիտասարդ վիպասան մը, Ռապիւսոն, որը գործերն հետզհետէ կը դանէին յայտնի աւելի համակրական ընդունելութիւն ֆրանսական գրականութեան մէջ. նորահաս մատենագիրն, դնահատելով Օտեանի գրական մեծ կարողութիւնն, սերտիւ կապուած էր իրեն հետ։ Այդ տան մէջ Օտեան ճանչցած էր նաեւ ամերիկացի աղջիկ մը, որ հոն իւր մօրն հետ անցուց քանի մ'ամիսներ։ Ինչպէս հայր մ'իւր զաւկին, Օտեան ալ յարած էր այդ աղջկան, որ կարծեմ քիչ մ'ալ հիւանդ էր. երկու հիւանդներու միջեւ որք կը հանդիպին իրարու, ի՜նչ աւելի հզօր կապ բարեկամութեան քան նոյն իսկ հիւանդութիւնն, որ շատ անգամ դժբաղդութեան համանմանութեամբ երկու արարածոց սրտին մէջ կը ծընցունէ համակրանք։ Տեսած եմ այդ Ամերիկուհին օր մը յՕթէօլ, Օտեանի տան պարտէզին մէջ, երկայն գեղեցիկ հասակն, բալոյ ածքն համեստ ու վեհաշնորհ, նուրբ իրանն զոր կը սեղմէր պախճաւանդն, և գլուխն ալ խարտիշագեղ ու վեհապանծ, զոր բարձր էր բռնած, կուտային իրեն վէս ազնըւութիւն մը։ Տգեղին աչացս առջեւն է իւր անոյշ դէմքն, տրտում ու տրժգոյն։ Ապա, երբ դարձայ Պոլիս և հրատարակուեցաւ Աբբա Քօնսթանթէնի սքանչելի թարգմանութիւնն, այդ թարգմանութեան յառաջաբանն, ուր Օտեան ամբան ճշգրիտ գոյներով կը ներկայէ եւրոպացի աղջկան և ամերիկացի աղջկան հակապատկերն, ի յուշ ինձ ածեց Օթէօլի շնորհաշո՛ւք Ամերիկուհին։

Սէնդ Մաւրի Վանքին մէջ Օտեան ունէր ննջասենեակ մը միայն և քիչ ալ խուց մը, յարդարանքի յատկացեալ։ Մտերիմ հիւրերն կ'ընդունէր ննջասենեակն, այլ Վանքի ընդունելութեան հաճոյս սրահն ալ ի հարկին իւր տրամադրութեան ներքեւ էր։ Սենեակն պարզ կերպով կահաւորուած էր. լայն անկողին մը, սեղան մը որ վրայ գրեթէ միշտ կը տեսնուէին երկհատոր գործ մը դիւանագիտութեան և Պոլիս հրատարակուած վերջին երկն հայ գրականութեան. բազմոց մը, թիկնաթոռներ և աթոռներ։ Պատուհանին առջեւ ժամանակ մը կար նաեւ խոշոր վանդակ մը, լի սիրուն փոքրիկ թռչուններով, զորս այնքա՜ն կը սիրէր։ Իւր կենաց գերագոյն զբօսանքն էր խրնամել զայս, զգալ զինքն առանձին անոնց ընկերութեան մէջ, աներկբայ աւելի անմեղ քան մարդոց ընկերութիւնքն։ Այլ եկա՛ժամանակ, ուր զրկուեցաւ այդ միխիթարութենէն ալ, զի անկողին ինկաւ կուրծքի ծանր հարբուխով մը, — fluxion de poitrine, ըսեր էր բժիշկն, — և ամիս մը անկողին մնաց խնամուելով Տիկին Գալիանէ Ասլանեանէն, զոր աչս իւր եղբօր Խաչիկ էֆէնտի Օտեանի։ Տիկին Ասլանեան Բարիզ կը գտնուէր յանժամ և իբր մայր խնդակաթ հոգ տարաւ հիւանդին։ Այս միջոցին էր կարծեմ որ հարկ եղաւ հեռացնել այդ թռչունները։ Ապա, Օտեան հրաւիրուեցաւ Պ. Շիշմանոզլուի կողմէ ի Նիս, ուր մնաց գըրեթէ երկու ամիս։ Դարձին մեծ մասն մեռած էին իւր այդ հին բարեկամներն և, ո՛վ գիտէ ինչու, ա՛լ չ'ուզեց Օտեան վերստին գնել նոր թռչուններ . . . .

Օտեան այն մարդերէն էր, որք անհուն մեծարանքի հետ կ'ազդեն նաեւ անհուն համակրանք։ Անհնար էր մտերմանալ իրեն հետ, առանց ազդուելու իւր անեզր բարութենէն։ Ազնիւ, զգայուն, դիւրազգած մանաւանդ։ Անդրդուելի էր իւր համոզմանց մէջ. իւր բոլոր գաղափարաց այնպէս յարած էր ինչպէս Հայաստանցի խստակրօն ծերունի բահանայ մը իւր հաւատքին։ Երբ կը խօսէր, և կ'ուզէր համոզել խօսակիցն, ունէր տեսակ մը պերճախօսութիւն, որ չէր գոռար, այլ կը հրապուրէր. բառերն կ'արտասանէր հատիկ հատիկ. գաղափարներն էին պայծառ և որոշ։ Լա՛ւ գիտէր ի՛նչ որ գիտէր։ Կորով կար իւր բացատրութեանց մէջ։ Երբ կը խօսէիր հետն, իսկոյն կը զգայիր թէ սովորական մարդու մը դիմաց չես։ Եւ այդքան վեհութեան հետ, ունէր նաեւ համեստութիւն և խոնարհութիւն. ադոր համար ալ չէ՞ արդեօք որ այնքան աւագ տեղ գրաւեց բոլոր զինք ճանչցողներուն սրտին մէջ . . . .

Օտեանի մեծ մխիթարութիւններէ մին էր նամակ ստանալ իւր սիրելիներէն։ Բազմաթիւ չէին իւր բարեկամներ, այլ երբ կը յարէր կը մնար անձնուէր ընդ միշտ։ կ'ուզէր ծառայութիւններ մատուցանել անոնց զորս կը սիրէր եւ վերջին տարիներն ամենամեծ ցաւ մ'էր իրեն որ փափաքածին չափ չկրնար օգտակար ըլլալ։ Իւր մտերիմ բարեկամաց այցելութիւնքն ալ մեծ ուրախութիւն կը պատճառէին իրեն, զի, շնորհիւ անոնց, ան ան խորհուրդներն, որք միշտ կը պատէին կը պաշարէին միտքն, պահ մը կը թողուին զինքն հանգիստ։

Օտեանի մեծ հաճոյքներէն մին ալ էր ներկայ գտնուիլ Ֆրանսայի երեսփոխանաց ժողովոյ նիստերուն, ինչպէս կը գրէ նաեւ Ֆիկարոյի Մատ որ ֆէն Օտեանի մահուանն առթիւ հրատարակած հատուածին մէջ։ Այդ նստերուն ներկայ կը գտնուէր դիւանագիտաց օթեակին մէջ. բարպանք գիտէին թէ վաղեմի պետական մարդ մ'է Օտեան և երբէք մտից տոմս չէին հարցներ իրեն։ Այդ կերպով Օտեան ներկայ գտնուեցաւ բոլոր կարեւոր նստերուն 80էն մինչև 84։ Մ'օտէն ճանչցած էր Ֆրանսացի պետական մեծ անձնաւորութիւններն, Թիէռն, Կամպէդտան, Ժիւլ Սիմօնն, Ֆէռռին։ Մէջց մը սերտ յարաբերութիւն ունեցած էր Հէռվէի հետ, խմբագրապետ Սոլէյլ, երեսփոխան եւ ապա նաեւ անդամ Ֆրանսական Ակադեմիային։

Օտեան կը զբաղէր նաեւ Ֆրանսական գրականութեամբ, այլ կը սիրէր մանաւանդ այն հեղինակներն որք աւելի սրտին կը խօսին քան մտքին։ Նոր գրագէտներն չատ չէին շահագրգռեր զինքն։ Լամառտինն էր իւր նախընտրեալ քերթողն։ կը սիրէր Միւսէն և սքանչացող մ'էր Հիւկոյի, որը բոլոր գործերն ալ ծանօթ էին իրենց։ Կը նկատէր Էդմէնդ Ռընանն իբր արդի Ֆրանսայի լաւագոյն արձակ գրող մատենագիրն, այլ նորա գաղափարներն չէին թուեր իրեն մ'չտ անկեղծ։ Դառօի իմաստասիրական սկզբունքներն իրե՛նն ալ էին և ախորժով հետեւած էր նորա մի քանի դասախօսութեանց ի Սօռպօն։ Իսկ կ'ատէր Զօլան, Աննա-ի հեղինակն, բնապաշտական դպրոցի նշանաւորագոյն անձնաւորութիւնն։ Իրեն համար վիպասանի նպատակակետն պարտէր լինիլ բարձրացնել սրտերն և ազնուացնել մտքերն։ Աբբայ Քօնսթանթէնի թարգմանութեան յառաջաբանին մէջ ալ չէ՞ր գրած միթէ. «Վէպն ինչո՞ւ է. որպէս զի մարդը մխիթարուի իրականութենէն։» Ադոր համար է որ ոչինչ կ'ուզէր կարդալ Զօլայէ որը յոռետես գրիչն ի լոյս կը դնէ միշտ կենաց ամենէն տգեղ իրականութիւնքն։ Իրեն համար Զօլա, իրական լինելու պատրուակով, աղտոտ ու գրգռիչ տեսարաններ կը նկարէր և այսու կ'ուզէր շահագործել ժողովրդեան հետաքրքրութիւնն։ Այսպէս, ըստ իրեն, գրագէտն ճշգրիտ ըլլալէ յառաջ պարտէր օգտակար ըլլալու աշխատիլ և պատկերել մանաւանդ մեր գոյութեան գեղեցիկ կողմերն, առաքինի արարածներն, ազնիւ զգացումներն։ Հետագայ տողերն ալ, զորս կը գրէր ինձ երկու տարի յառաջ, Աբեռեւլի մէջ հրատարակուած մէկ քանի յօդուածոցս առթիւ, կը հաստատեն այդ համոզումն. «Գաղղիական ազգին յատուկ . . . . . է Սառա Պէռնարի մը կենաց մանրամասնութիւններուն հետաքրքիր ըլլալ. որչափ անփոյթ են Լուկրետիաներու վարքը գիտնալու, այնչափ անյագ ցանկութիւն կը զգան ամեն բան գիտնալու Մէխսալինների կենացն ու կենցաղին նկատմամբ։ Կը հասկնամ և կը գովեմ որ . . . . մէկը ներկայացնէ ազգին իր ամէն հրաշագեղ մասերուն մէջ ծան ս'Արք մը կամ Անգղիացւոց ծան Կրէյը։ Բայց պիտի Սառա-Պէռնարը և գիւալրուկ Լուիզ-Միշէլը . . . ի՞նչ կը կորնցնէ ազգն եթէ չը գիտնայ ու չը ճանչնայ զանոնք։ Ու եթէ Բիչբէնին անունն ալ լսած չ'ըլլար, երաւցնէ մեծ կորուստ մը ըրած չ'էր ըլլար. Վիրգիլիոսին, Ովրատիոսին անուններուն հետ ոչ մէկ հայ յուշի կապած է Լիւբրէսին անունն ալ։ Բիչբէն Լիւբրէսի հանճարն ունի՞ արդեօք, չը գիտեմ, չ'եմ կարծեր. այլ անոր չափ անզգամ, անառակ և ամբարիշտ է. բան մը ունի, հանճար չէ այն. դեւ գոյ ինեմ։ Եւ ահա ընտրած անձանցդ մէկն ալ Բիչբէնն է։ Քօբէի խօսքն ըրած էիր. կարծեմ ոչ.»

Այլ Ֆրանսական քաղաքականութիւնն եւ գրականութիւնն այնքան չէին շահագրգռեր զինքն որքան ազգային գործերն ու ազգային գրականութիւնն։

Պատանեկութենէն ի վեր զբաղած էր ազգին գործերով, և լաւ ծանօթ էին իրեն ազգային ժամանակակից պատմութեան վերջին երեսուն տարւոց անցքերն։ Շատ բան գիտէր այդ ժամանակամիջոցի հին թէ նոր բոլոր ազգային գործիչներուն վրայ. պատրիարքներն, կարող եպիսկոպոսներն, վարդապետներն, գործոն երեսփոխաններն, Դրան հայ պաշտօնեաներն, ամենքն ալ կը ճանչնար, ամենքն ալ կշռած էր իւր հզօր դատողութեամբ։ 82էն 84, այն տարիներն յորս վարչեցի իւր բարեկամութիւնն ի Բարիզ, ամեն անգամ որ կը ներկայանար ազգային կարևոր խնդիր մը, կամ ողբերգական ընտրութիւն, Պատրիարքական ընտրութիւն, Երուսաղէմայ վանքին պարտուց վճռում, շատ սիրտ կը հատցնէր, կը գրէր իւր Պոլսեցնակ բարեկամաց թէ ըստ իրեն ի՛նչ ուղղութեան գծի պէտք է հետեւիլ. խորին ցաւ կ'զգար ամեն անգամ որ կը լսէր թէ ձախորդ քայլ մ'առնուած է ազգային իշխանութեանց կողմէ։ Թեեւ շատ չէր սիրեր կարդալ պոլսական թերթեր, ոյց Նեւէն Ը-ՐԷՆ մանաւանդ կը տաղտկացնէին զինքն յաճախ, այլ կ'իմանար ամեն բան, գիտէր ամեն բան, իբր թէ Պոլիս ապրէր, ազգային գործունէութեան մէջ։ Ինձ՝ալ յանձնարարած էր, մինչ Բարիզ էի, յղել իրեն հայ թերթերն երբ կարդալու արժանի բան մը գտնէի անոնց մէջ, ազգային լուր կամ յօդուած.

Կը զբաղէր նաեւ հայ գրականութեամբ։ Հայ հեղինակք յաճախ կը ղրկէին իրեն Պոլիս հրատարակուած գրական նոր երկերն, ոյց մէջ քիչ անգամ կը գտնէր հաճելուս արժան աշխատութիւնք։ Այլ ի՜նչ մեծ ուրախութիւն էր այն որ կը զգար անեն անգամ որ հանդիպէր լաւ գրուածի մը կամ գրողներու ցանցառ խումբին մէջ նշմարէր կարող գրիչ մը։ Դիւտ մը կ'ըլլար այն իրեն համար և կը հրճուեցընէր զինքն։ Բոլոր լաւ գրողներուն վրայ կ'ուզէր մօտէն տեղեկութիւն ունենալ. և երբ տեսնէր անսորագիր կամ ծածկանունամբ հրատարակուած գրական ընտիր հատուած մը, հետաքրքիր կ'ըլլար իմանալու հեղինակին անունն։ Օր մը Մ՚ռէ՛ի մէջ կարդացեր էր «Եբ-ոլ ֆ էֆը», անսորագիր սիրուն վիպակ մը։ Օտեան հաւներ էր այդ «եւրոպական ճաշակով համեմալ» հատուածին և ուզեց որ իմանամ թէ ո՞վ գրած է զայն. ինչ որ փութացի տեղեկանալ եւ հաղորդել իրեն։ Ցանկամ գրեթէ անձանօթ էր դեռ անոր հեղինակին անունն Թուրքիոյ հայ գրական հրապարակին վրայ։ Ապա, Օտեան նամակ ալ գրեց իրեն։ Այսպէս, երբ կը տեսներ քաջալերութեան արժանի գրող մը, նամակով մը կը հաղորդէր իրեն իւր գնահատումն ու խորհուրդներն, և այդ նամակն ընդհանրապէս երիտասարդ հայ գրագէտին համար այնքան կարեւորութիւն ունէր, որքան Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին մէկ Օրհնագիրը բարեպաշտ ազգանոյ մը համար։ Եթէ կ'զբաղէր հայ գրականութեան նոր երկերովն ու կը ջանար որ զօրանայ ստուարանայ հայ գրագիտաց խումբն, չ'էր մոռնար նաեւ հիներն, ու կը յիշէր մանաւանդ Պալեանն, Ռուսինեանն, Պէշիկթաշլեանը, իւր վաղամեռ այն սրտակիցներն ու գործակիցներն։ Կը պատմէր իրենց գրական գործունէութիւնն, իրենց ճիգերն հայ դպրութեանց զարգացման համար, այն հալածանքներն զորս միասին կրեր էին, այն յաղթանակներն զորս միասին տարեր էին, և իրենց յոյսերն և իրենց պատրանքներն։ Կ'սքանչանար Ռուսինեանի անյոգնաջան աշխատութեան ու կամքին վրայ. յուզմամբ կը յիշատակեր Պալեանի ոսկի սիրտն. իսկ ամեն անգամ որ հայերէնի հմտութեան խօսք ըլլար, իւր չրթանց վրայ էր Պէշիկթաշլեանի անունն։ Օր մը մինչ կը յայտնէի սքանչանքս Վիքտօր Հիւկոյի «Ուրուականք»ին նշանաւոր թարգմանութեան վրայ, զոր կատարած է Պէշիկթաշլեան.

—Այդ թարգմանութիւնն ի՞նձ կը պարտին Պէշիկթաշլեան և հայ գրականութիւնն, ըսաւ Օտեան։ Իրիկուն մը Պէշիկթաշլեան Իւսկիւտար մեր տունն եկած էր։ Խնդրեցի իրմէ որ թարգմանէ Fantômes։ հաւանեցաւ։ Սակայն ես, գիտնալով որ համբերութիւն չ'ունի յաճախ սկսած գործն աւարտելու, ուզեցի որ իսկոյն գործի սկսի և կարելի եղածին չափ շուտ ի կատար հանէ։ Սենեակ մը բանտարկեցի զայն. հրաման ըրի որ կերակուրն ու ջուրն հոն տանին. ոպասաւորէն զատ մէկը չէր երթար իր քովը։ Երեք օրէն, Պէշիկթաշլեան աւարտեց «Ուրուականք»ի թարգմանութիւնը, որ արդարև գլուխ գործոց մ'է։

Սակայն ուրիշ Օտեան մ'ալ իրե՛ն պէտք չէ՞ր արդեօք զինքն աշխատցընել տալու համար։ Նա, որ ամբողջ օրն ունէր իւր տրամադրութեան ներքեւ մինչ կը գտնուէր ի Բարիզ, ինչե՞ր չէր կրնար արտադրել, եթէ ուզէր։ Այլ վերջին օրերն, անտերն ու վշտերն ըսպառեցին հոգւոյն կորովն։ Տառապանքն, որ պերճախօս կ'ընէ մերթ բանաստեղծներն, երբեմն ալ համր չը-ներ՞ զանս արդեօք . . . .

Եւ սակայն Օտեան ունէր միակ մխիթարութիւն մը իւր ամեն ցաւերուն, ՀԱՒԱՏՔՆ։ Օտեան կը հաւատար, կը հաւատար Աստուծոյ, կը հաւատար հոգւոյ անմահութեան։ — Օր մը Լգնաեան եղբարց կողմէ ճաշի հրաւիրուեցանք, Օտեան, Բարիզաբնակ հայրենակից մը որ հին ուսումնասէր մ'է Բարսեղեանի վարժարանին, և ես։ Լգնաեան Աթանկի և Գաբրիել էֆէնտիք, գոհարեղէնի վաճառականներ Բարիզ հաստատուած բաւական տարիներէ ի վեր, 1884ին միայն ճանչցան Օտեանն, այլ իւր վերջին օրերուն մէջ ճշմարիտ բարեկամներ եղան իրեն համար։ Ցանկամ՝ նորա գիւղացնացուցեան գնացեր էին ի Մոնմորանսի։ Էֆէնտի ծառուզոյն վրայ, իրենց սիրուն Վիլլին մէջ էր որ ճաշեցինք, ոչ հեռի L'Ermitage (ճգնարան)էն, պատմական այն տունն ուր Ռուսօ գրած է մասամբ Նոր Էլոյզն։ Ճաշէն յետոյ, նիւթէ նիւթ անցնելով, խօսքն եկաւ հաւատքի վրայ։ Օտեան պարզեց իւր տեսութիւնն հոգւոյ անմահութեան ու Աստուծոյ գոյութեան նկատմամբ, յայտարարեց թէ Աստուած պէտք չ'ունէր նիւթական և բնազանցական փաստերով ապացուցուելու և թէ մարդոց սրտին ներքին յայտնութիւնն բաւական պէտք էր նկատել նորա ճշմարտութեան. և յիշեց մանաւանդ այն գերագոյն միխիթարութիւն զոր հաւատքն կուտայ դժբախտ եւ թշուառ մարդուն . . . . Մեր սեղանակիցն, որ Մըխիթարեաններէն յետոյ աշակերտած էր նաեւ աւելի ազատամիտ իմաստասիրաց, մի քանի առարկութիւններ ըրաւ, ոյց պատասխանեց Օտեան։ Դեռ այս օրուան պէս կը յիշեմ այն ժամն, ուր այդ խորհրդաւոր նիւթոց վրայ ճառեց հոգեւնամբ։ Ամաղոցին սիրուն պարտէզին մէջ դրուած էր սեղանն. մեր գլխուն վերեւ երկինքն անամպ ու յստակ. դէմքն իւր պայծառ մեր աչաց առջեւ։ Եւ երբ տեսաւ թէ իւր ամեն ունկնդրաց ալ սրտին չը կրցաւ հաւասարապէս հաղորդել բոլոր իւր սրտին հաւատքն, երբ տեսաւ թէ իւր խորհրդածութիւններէն ոմանք կ'ընդհանրէին առարկութեանց, լռեց նա, և նշմարեցի իւր տրամադրից աչաց մէջ ու խորչոսած ճակտին ալ վրայ, արտայայտութիւն մը ամենախորհո՛ւրդ։ . . . . Կ'ուզէ՞ր որ ամենքն ալ, ամեն անոնք զորս կը սիրէր, իրե՛ն պէս հաւատացեալ ըլլան։

Եւ այդ օրէն երկու տարի յառաջ չէ՞ր գրած Դրսէն Շարժ-ի հեղինակին, այն «Աստուածաչունչէն գոգցես խլուած հրաշափառ էջն», ուր կը գանգատէր Նորա բարոգած իմաստասիրական գաղափարներէն եւ կ'ըսէր. «Ի՞նչ գիտէ Լեթէրն։ Ա՜հ. այս մեր տեսած աշխարհն ու տեսանելի տիեզերքը գիտէ. անոնց օրէնքները գիտէ ու շատ դաղտնիքները թափանցած է։ Հապա անտեսանելի աշխա՞րհը և անտեսանելի տիեզերքը որոյ գոյութիւնը հռչակեցին նորագոյն գիտուններ, եւ աներեւոյթ զօրութի՛ւնը որ մարթ չէ ուրանալ այս աշխարհիս մէջ ալ եւ զոր կը զգանք ի մեզ, ի մարդը, մանաւանդ. ո՞վ զանոնք պիտի ըսէ, ո՞վ պիտի թափանցէ յաւիտենիցն արգարութեան մեծ և սքանչելի խորհուրդը, այլ թէ մարդ արէք և առաքեալք, անոնք որ կոչումն ունին կամ ներշնչումն աստուածային. . . . . Եւ դու, անզգա՛մ առաջի Աստուծոյ, ապերջանիկն այն մարդուն, որ կեանքին տաղտկութիւնը կամ դառնութիւնը կը կրէ, մըխիթարութի՛ւն է այդ թէ հեգնութիւն որ կը տանիս քու սահմանաւոր և յարաբերական ճշմարտութիւններդ և ուրացումը և անյուսութիւնը և ոչնչութիւնը կ'երթաս բարոզել որդեկորոյս մօրը և որուն իւր հա՛յրն է կորուսեր, անժառանգելոյն ի բնութենէ կամ խոշտանգելոյն ի մարդկանէ, անոր որուն յոյսը չէ մնացեր այս աշխարհի վրայ, անոր որուն խղճմտանքն է ծանրացեր, անոր որուն տարիքն է ծանրացեր, բանտարկելոյն իւր խշտեակին մէջ, հոգեվարքին իւր մահճին մէջ . . . . .»

Օր մ'ալ, Բարիզէն մեկնելէս գրեթէ շաբաթ մը յառաջ, միասին ներկայ գտնուեցանք մեր հայրենակից բարեկամներէ միոյն Ամպերեանի յուղարկաւորութեան հանդէսին։ Ամպերեան հռոմէական Հայ մ'էր ժամանակաւ հարուստ եղած, օր տեսած, աշխարհ պտտած, մինչեւ Հնդկաստան և Զինաստան ալ ճամբորդած։ Նորա ծանօթներն ուզեր էին գալ մինչեւ գերեզմանատուն վերջին հրաժեշտ տալ իրեն. կային նաեւ այնպիսի Հայեր, որք բնաւ չէին ճանչնար զինքն այլ եկած էին հոն, զի օտարութեան մէջ հայրենակցի մը դադաղն օտարի դագաղ չէ երբէք պանդուխտին համար։ Մարմինն ի Սէնդ-Ուան թաղուեցաւ, Բարիզէն դուրս։ Մենք ուշ հասանք քիչ մը։ Դացեր Օտեանն առեր էի Պալզագ փողոցէն, որը կը բնակեր յայնժամ, և կառքով մը սրարշաւ եկեր էինք ի գերեզմանատուն դէպ ուր մեկնած էր արդէն մեզմէ շատ յառաջ մեռելակառքն։ Իջանք գերեզմանատան առջեւ, ուրկէ տեսանք, հեռուն, յուղարկաւորքն հասաքուած գերեզմանի մը շուրջ։ Օտեան չէր կրնար արագ քայլել. մինչեւ որ միացանք խումբին, արդէն դացուած էր փոսն և Մխիթարեան վարդեմի միաբան մ'ալ արտասանած էր վերջին աղօթքն Ամպերեանի վրայ։ Դարձանք յայնժամ, արտում ամենքս ալ, զի հոն օտար մարմիններու մէջ կը թողուինք հայրենակից մը, որը գերեզմանն ընդհուպ պիտի մուցուէր, ածանօթ իւր Պոլսեցի սրտակիցներուն և խեղճ քրոջն ալ, որ գէթ վերջին վայրկեաններուն անոր հուսկ շունչն ընդունելու մխիթարութիւնն իսկ չունեցաւ։ Նա միայն որ օտար երկրի մէջ հայրենակցի մը յուղարկաւորութեան ներկայ գտնուած է, կրնայ զգալ թէ ո՛րքան տըխուր տպաւորութիւն կը թողուն այդպիսի թաղումներ մարդուս վրայ։ Օտեան շա՛տ զգածուած էր. կը մտածէր գուցէ թէ ի՛նքն ալ օր մը իւր հայրենեաց օտար այդ քաղքին մէջ պիտի մեռնէր ու պիտի թաղուէր, և այդ ո՛չ անադան։

Դարձին, ընդ երկար մտախոհ և անխօս մնաց կառքին մէջ։ Իւր հոյակապ դէմքն ունէր վշտի գերագոյն վեհանառութիւնն։ Բարձր ճակատ, խորին ակնարկն և ժպիտն ալ տրամաթախիծ պերճախօս էին իրենց խորհրդաւոր լռութեան մէջ։

—Կ'մբռնեմ, ըսաւ յանկարծ, որ հաւատացեալը յարդանք տածեն իրենց մեռելոց. այլ նա որ Աստուծոյ չհաւատար, ոչ ալ հոգւոյ անմահութեան, որո՞ւն է որ յուզարկաւոր կ'երթայ երբ կը հետեւի դագաղին, որ կը կրէ սիրելւոյ մը դիակն։ Եթէ վերջին շունչին հետ կը վերջանայ ամեն բան և մահէն յետոյ ոչի՛նչ կը մնայ մարդուն, որո՞ւն կը խօսին այն անաստուածներն, որք իրենց բարեկամաց դագաղին վրայ կ'երթան ճառեր արտասանել։ Այն ընդդէն, որ անհաւատին իսկ նուիրական կ'ընէ անզգայ դիակն, ներքին յայտնութեամբ մեզ չը՞ հաստատեր թէ մահէն յետոյ բան մը կը մնայ մեռելէն . . . .

Եւ հոն, ի Բարիզ, Բէռ-Լաշէզի մէկ անկիւնն, ինքն ալ թաղուեցաւ անցեալ շաբթու։ Քառասուն Հայեր յուղարկաւոր դացին իրեն, այլ քանի՛ներ, որք հեռուէն, հայրենեաց խորերէն, հոգւով հետեւեցան իւր դագաղին և ողբացին իւր վրայ։ Եւ ո՛ր Հայն է այն որ կրնայ մնալ անտարբեր տեսնելով մահն իւր այդ մեծ հայրենակցին, որ ի մեզ դերագոյն օրինակն եղաւ հայրենասիրութեան և անձնուրացութեան։ Մեր բարիզաբնակ հայրենակիցը Օտեանի մահուան տարեդարձին պէտք է որ ամեն տարի միանան անոր դերեզմանին վրայ և մենք ամենքս ալ, հին և նոր աշխարհներուն մէջ տարածուած Հայեր, պէտք է յաւէ՛ա մեծարենք յիշատակն այն անմոռան Հայուն, որ, մինչ կենդանի էր, պերճախօսութեամբն ու գրչովն այնքան տարիներ ջերմացուց ազգին սիրտն, և որ այժմ ալ, մահուան անդորրին մէջէն, կը ներշնչէ մեզ հայրենեաց սէրն և սէրն առ Աստուած։

Էմիրկեան, 26 օգոստոս 1887

ՀՐԱՆՏ ԱՍԱՏՈՒՐ

ՀԵՌԱԳՐԱԼՈՒՐՔ

ԱՀԱՆՈՒ ՀԱՂԱՍ

Բարիզ, 9 սեպտ.

Կ. Պոլսոյ Ֆրանսական դեսպան Մոնդէսպլաօ կոմսն երէկ իրիկուն ատ հասաւ։

Պէրլին, 9 սեպտ.

Պիզմարք իշխանը Պէրլին վերադարձաւ։

ԴՐԱՄԱԿԱՆ

ՂԱԼԱԹԻՈՅ ՊՈՐՍԱ

Ղալաթիա, 29 Օգոստոս

ԸՆԹԱՑՔ ՓՈԽԱՆԱԿԱԳՐՈՅ

3 ամիս Լոնդրայի վրայ (պանքայի)	.....	110 1/8
3 » » » (վճարելի)	.....	109 3/4
» Բարիզի » (պանքայի)	.....	22 97 1/2
3 » » » (վճարելի)	.....	23 5

Օսմանեան Քոնսոլիտէ

		Գահեկան
Երէկ երեկոյ գոց. (Միաց. Դ. Սերի		16 2
Պօրսային գոցուելէն վերջը	»	16 2
Ընդայի մէջ	.....	— —
Առաւօտուն բացուելուս	»	16 3
Բարձրագոյն գին	..... »	16 3
Նուազագոյն »	..... »	16 2
Կէս օրին	..... »	16 2

ԻՍԹԻԴԱԶԸ ՏԱՒԻԼԻ

Երէկ երեկոյ		39 1
Այս առաւօտ		38 38
Կէս օր		38 38

ԸՆԹԱՑՔ ԱՐԺԵԹՂԹՈՅ

Փոխառութիւն 1858)	Ա Սերի	23 10
» 1862)		
» 1860)		
» 1863) Ռ	»	14 30
» 1872)		
» 1865)		
» 1869) Ս	»	0 · 16 3
» 1873)		

ԻՍԼԻՊԻԷ ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ

Երէկ իրիկուն գոցուելուս	..... (Գ. Կ.)	
Այս առաւօտ բացուելուս	.....	գործ չկայ
Կէս օրին	.....	» » —

ԲԱԺՆԵՑՄՈՒՔ

Սօսիէթէ ժէնէրալ	Ա.Գ.Լ.	4
Քրէտի ժէնէրալ	Դ. Կ. Օ.մ. »	6 30
Պանք տը Դօնս	» »	5 35
Սօս. Շանժ է վայէօր	» »	3 25
Թրամուէյ	» »	320
Բուժելի երկաթուղի	Ֆր.	36
Օպլիկասիօն տը Բրիօրիթէ	»	—
Բամնեմուդթ Լասրիսմի	»	87

ԸՆԹԱՑՔ ԴՐԱՄՈՅ

Օսմանեան ոսկի	ղրշ.	100
20 ֆրանքնոց	»	87 36
Անգլիական ոսկի	»	110 12
Բօլ Իմպերիալ	»

ՀՐԴԵՀԻ ԵՒ ԿԵՆԱՑ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

531

ՆՕՐԹՀ ՊՐԻԹԻՇ ԵՒՏ ՄԷՐՔԸՆԹԱՑԼ

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ ԱՆԳԼ. Ոսկի 3,000,000. ՊԱՀԵՍՏԻ ԴՐԱՄ 5,978,946
ՀԱՍՈՅԹ 1885 ՏԱՐԻՈՅ 1,788964

ՆՕՐԹՀԲԸՆ ԷՇՈՒԲԸՆՍ

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ ԱՆԳԼ. Ոսկի 3,000,000. ՊԱՀԵՍՏԻ ԴՐԱՄ 3,131,348
ՀԱՍՈՅԹ 1885 ՏԱՐԻՈՅ 898,072

Ընկերութիւնքս Պոլսոյ մէջ ունեցած Միացեալ Գործակալութեան միջոցաւ հրդեհի դէմ ամէն կարգի վտագաւոր ապահովագրութիւններ ի գործ կը դնեն չափաւոր գնով, և իրենց ցոյց տուած դրամական երաշխաւորութեամբ մեծ գումարներ ապահովագրողաց կրնան վստահաբար զիրենք ներկայացնել. նաև իբր ապացոյց իրենց հաստատութեան, միայն հրդեհի ճիւղին համար մինչև յարդ տուժած վնասին 15,000,000 Անգլիական Ոսկին կ'անցնի։

ԾՈՎԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ ԱՆԳԼ. Ոսկի 500,000 — ՄԱՐԻԹԱՑՄ — ՊԱՀԵՍՏԻ ԴՐԱՄ ԱՆԳԼ. Ոսկի 120,597

Ընկերութիւնս կ'ապահովագրէ չոգենաւուց և առագաստանաւուց մէջի ապրանքներն և դրամածրարներն խիստ օգտակար պայմանաւ։ Գնոց և այլոց վրայ տեղեկութիւն առնուլ ուզողք կը հրաւիրուին դիմել Ղալաթիա Գօմիսիօն խանի անկիւնն երկաթէ կամրջին վրայ նայող սենեակն, առ ԳԱՌՆԻԿ Յ. ՍԵՐՈԲԵԱՆ Գործակալ Կ. Պոլսոյ վերոյիշեալ երեք Ընկերութեանց։

ԻԼԱՆ

ՊԱՊԸ ՍԷՐԱՍԷՔԻՐ

Իւչինճի օրտուլի հիւմայուն մէրքէ-զինտէ պուլունան ասաքիրի չահանէնին պին իւչ եւեղ իւչ սէնէսի թէշրինի եվվէլի իպթիտասընտան պին իւչ եւեղ տէօրթ սէնէսի իրուլը կայէսինէ գատար մահալինճէ միւնագասայա գօնուլմուշ օյան նանը ազիզ թայինաթընըն ենթասընա թալիպ օլանլարընն իլլուլընն սէքիզինճի կիւնինէ գատար մադամ սէրասկէրի լէվազիմաթը ումումիյէ տաիրէսինէ կէլմէլէրի իլան օլունուր։

26 աղօսթօս 1887 — 1092
Նօ. 40 — 3—3

ԻԼԱՆ

ՊԱՊԸ ՍԷՐԱՍԷՔԻՐ

Նիզամիէ էրզագ անպարը էյլէն միւպայիա օլունճաճագ օյան եւեղ պին գէրյէրի ճէտիտ գուրու սօղանրն պէ-հէր գէրյէսի ան իրի փարայա թալիպի էօհտէսինտէ օլուպ իլուլը ռումիլին իքնճի չարչէնկէհ կիւնիւ գարարը գաթիսի վիրիլէճէկինտէն վէ իւչունճի կիւնիւ տախի թէգարրիւր իտէճէք ֆիլթիրնան եւեղտէ պէշ թէշղիլի գապու լ օլունճաճարընան հիթայա թալիպ օլանլարընն մադամ սէրասկէրի լէվադիմաթը ումումիյէ տաիրէսինէ կէլմէլէրի իլան օլունուր։

26 աղօսթօս 1887 — 1093
Նօ. 40 — 3—3

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ԹԷՅԻ

Կ. ԵԱՎՐՈՒԿԱՆ և Յ. ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ ԸՆԿ

Ընդարձակ առեւտուր դաւառաց հետ

Զինէ եւ ճավայէ ուղղակի բերուցած

Դեղրնտիր եւ ամեն ճաշակի յարմար թէյեր

ԴՆԵՐ ԶՈՂՈՒՈՐ ԵՒ ՈՐՈՇԵԱԼ

Փորձ ամէն գոմէստէ լաւագոյն պիտի հաստատէ հինգ տարիէ ի վեր սոյն վաճառատան ըրած զոհղութիւնքն յամախորդները գոհացնելու համար։

Պահճէ Գարու ճէելալ պէյ խանի դրան կից թիւ 10

1000 — 17—78

ՏՕՔԹՕՐ ԱՅԷՐԻ

ԶԷՐԻ ՓԷՔԹՕՐԱՆ

Տօքթօր Այէրի Զէրրի Փէքթորան արագապէս կը բուժէ հարբու